

Visie openbare ruimte

Beweging in de openbare ruimte

Voorwoord

Beweging in de openbare ruimte

Hilversum is prachtig. Onze lanen en straten omzoomd met bomen, onze brinken, pleinen en driften, het vele groen en dat alles binnen het ontwerp van de tuinstad. Een ontwerp waarbij niet alleen de openbare ruimte en de architectuur het fundament vormt, maar vooral de sociale samenhang. Want goed leven staat centraal in de tuinstad. Toch zijn we onze mooie openbare ruimte een beetje als vanzelfsprekend gaan zien. Niet zo gek eigenlijk, want de ruimte waar je je elke dag in bevindt, wordt nu eenmaal gewoon. Tot de coronapandemie. In deze moeilijke tijd waarin we gedwongen waren thuis te blijven, verstoken van onze sociale contacten betekende de openbare ruimte vrijheid. Letterlijk en figuurlijk zuurstof. En zo bracht corona, gek genoeg, een herwaardering van onze openbare ruimte.

Die herwaardering is natuurlijk zeer terecht, maar drukt ons ook wel een beetje met de neus op de feiten. De uitdagingen waar Hilversum (en vele gemeenten met ons) voor staan, maken duidelijk dat onze ruimte helaas ook erg beperkt is. Waterbergingen om zware regenbuien op te vangen, grotere transformatorkasten om alle laadpalen van energie te voorzien, meer groen en natuurlijk genoeg parkeerplekken voor (bak)fietsen en auto's: allemaal moeten we het in de openbare ruimte kwijt. En dat is dus soms stevig puzzelen. Met deze nieuwe visie op de openbare ruimte zetten we duidelijke richtlijnen neer om deze puzzel te leggen. Met alle liefde voor de unieke Hilversumse kwaliteiten, maar soms ook met een gezonde dosis pragmatisme.

In deze visie neemt spelen en bewegen een bijzondere rol in. Hilversum was al heel lang toe aan nieuw speelbeleid, maar de samenleving van vandaag vraagt om meer dan spelen in de openbare ruimte. Door professor Erik Scherder, een autoriteit op het gebied van bewegen en sport, wordt beweegarmoede de grootste pandemie van deze tijd genoemd. En hoe mooi zou het zijn als onze toch al fraaie openbare ruimte, naast voldoende plek om te spelen, ook uitnodigt om te gaan bewegen? Met moderne, laagdrempelige sportvoorzieningen door de hele stad. Dan snijdt het mes aan twee kanten en is Hilversum niet alleen de tuinstad, maar ook de sportstad.

Ik ben trots op deze Hilversumse, eigentijdse visie op de openbare ruimte. Een openbare ruimte die volop in beweging is, maar die straks ook zelf uitnodigt tot bewegen!

Arno Scheepers

Wethouder openbare ruimte

Inhoudsopgave

VOORWOORD	2
INLEIDING	4
HOOFDSTUK 1 TOEKOMSTBEELD OPENBARE RUIMTE 2040: VEEL VRAAG, WEINIG RUIMTE	8
HOOFDSTUK 2 EEN OPENBARE RUIMTE OM IN TE LEVEN	11
2.1 Hilversumse kwaliteit: driften, brinken, tuinstad en bomen	12
2.2 Bewegen, spelen en ontmoeten	17
<i>Kader: bestaand speelruimtebeleid</i>	18
2.3 Inclusieve openbare ruimte	20
2.4 Circulaire openbare ruimte	21
2.5 Beleidsdoelen	22
HOOFDSTUK 3 RUIMTE MAKEN VOOR DE OPGAVEN IN COMPACTE RUIMTE	24
3.1 Het moet gebeuren in straten, pleinen en groengebieden	24
3.2 Ruimtevrage	27
<i>Kader: een vingeroefening in straatprofielen</i>	28
<i>Kader: illustratie lijsterweg</i>	29
3.3 Waar liggen de ruimtelijke uitdagingen?	31
3.4 Basisprincipes	32
HOOFDSTUK 4 GEBIEDSGERICHTTE UITWERKING	34
4.1 Centrum	35
4.2 Vroege uitbreidingswijken	36
4.3 Planmatige uitbreidingswijken tot 1960	37
4.4 Planmatige uitbreidingswijken na 1960	38
4.5 Compacte villagebieden	39
4.6 Villaparken	40
4.7 Werkgebieden	41
HOOFDSTUK 5 VAN NU NAAR STRAKS	42
5.1 Vier opgaven als leidende principes voor de integrale aanpak	43
5.2 Stedelijk programmeren met een gebiedsgerichte aanpak	45
5.3 Integrale uitvoering is ingewikkeld	48
<i>Kader uitvoeringslogistiek</i>	49
5.4 Aanpak beweeg-, speel-, ontmoetingsplekken	50
Bijlage 1 Maatvoering en afstanden in de openbare ruimte	51
Bijlage 2 Verslag participatie	53

Inleiding

Wanneer we vanuit de woning, winkel, school, geloofshuis, het bedrijf of het treinstation naar buiten stappen, komen we in de buitenruimte. En als we onze erfgrens passeren staan we in de openbare ruimte. De openbare ruimte is voor ieder mens altijd toegankelijk of zou dit in elk geval moeten zijn. En de openbare ruimte is ook van ons allemaal. Het is ons collectieve eigendom. De zorg voor die openbare ruimte is bij wet belegd bij de gemeente. Maar ook als inwoners van Hilversum hebben we gezamenlijk een verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de openbare ruimte er goed bij ligt. Dat begint bij het inrichten van de openbare ruimte en krijgt zijn vervolg in het beheren van de openbare ruimte. Wat goed is en goed genoeg voor het inrichten en beheren van de openbare ruimte zijn de vragen die we in deze visie op de openbare ruimte beantwoorden.

Daartoe stellen we scherp wat de kwaliteiten en kenmerken van de inrichting van de openbare ruimte zijn die we als belangrijke waarden willen behouden. En we verdiepen de keuzes die we maken in de Concept-Omgevingsvisie¹ (hierna in de tekst verder aangehaald als de Omgevingsvisie) en overige ruimtelijk beleid. We zetten de functies en voorzieningen die vanuit dat beleid een plek moeten krijgen in de openbare ruimte naar uitgangspunten voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. Naast de omgevingsvisie gaat het dan onder meer om de Mobiliteitsvisie, het Parkeerbeleid, het Programma Groen, de Transitievisie Warmte, het Watermanagementplan, Uitvoeringsnotitie Buurten 3.0, Uitvoeringsagenda Lokale Inclusie 2023-2026 en Wij zijn Hilversum onze sociale visie 2023-2033. Met het in beeld te brengen van de mogelijke gevolgen van de keuzes in het ruimtelijk beleid voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte stellen we onszelf in staat om prioriteiten aan te brengen in wat we in de inrichting en het beheer van de openbare ruimte wel en niet kunnen realiseren.

¹ Het opstellen van de visie openbare ruimte en het opstellen van de Omgevingsvisie heeft nagenoeg gelijktijdig plaatsgevonden, maar in de afronding is voor vaststelling van de Omgevingsvisie nog iets meer tijd nodig dan voor de visie openbare ruimte.

Wat hebben we bereikt met Hilversum Buiten?

De vorige visie openbare ruimte “Hilversum Buiten” is in 2005 vastgesteld. Het maken van deze visie is een zoektocht geweest naar een goede duiding van de kwaliteit van de openbare ruimte. We zijn erin geslaagd om de inrichting en het beheer van de openbare ruimte op een andere manier aan te pakken met een zichtbaar resultaat:

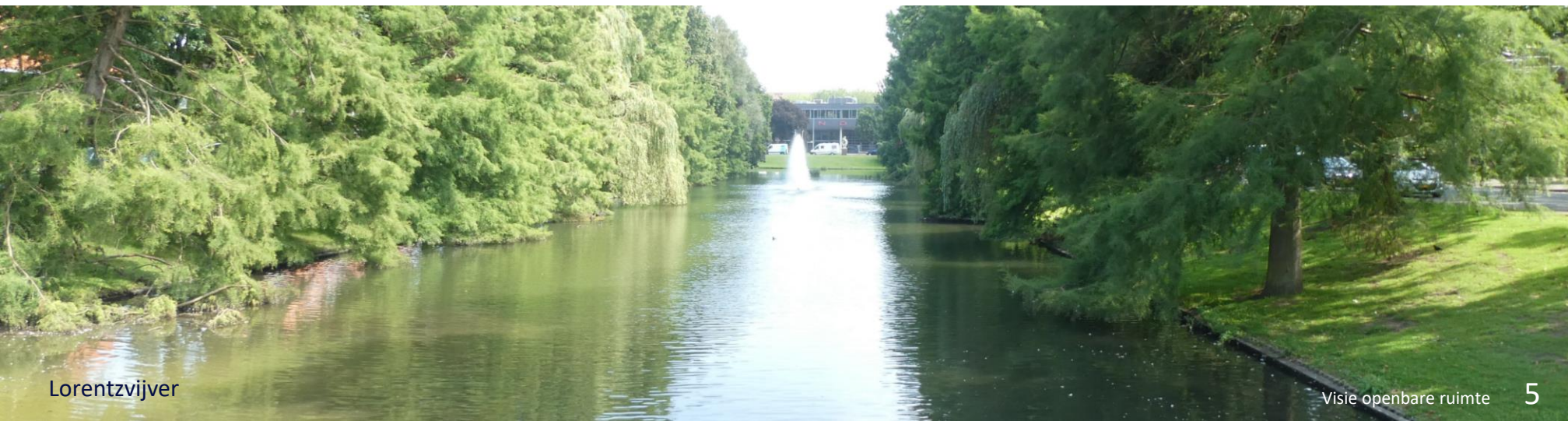
- Voor de openbare ruimte worden integrale ontwerpen gemaakt. Dit is het meest zichtbaar in de aanpak van de IBP-projecten, ISV-projecten¹ en investeringsprojecten. Landschappelijke, stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden vormen belangrijke uitgangspunten bij de herinrichting van de openbare ruimte. In bijvoorbeeld de Johannes Gerardtsweg zijn plantsoenen op kruispunten verfraaid en middenbermen in stand gehouden. De kruispunten met verkeerslichten zijn in veel gevallen omgezet naar voorrangspointjes, die nu in Nederland navolging krijgen.
- De uitgangspunten voor ontwerpen hebben ons nieuwe openbare ruimten gebracht met meer rust en uniformiteit. Een van de eerste wijken waar deze aanpak is toegepast is Liebergen, waar de openbare ruimte er nu uit ziet alsof het er altijd zo heeft bijgelegen.

¹ IBP is Integraal Bereikbaarheidsplan en ISV is Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing

- Er is meer aandacht gekomen voor plekken en pleinen. De brinkjes en de vertakkingen van de driften worden niet meer als restruimten gezien waar nog enkele auto's of containers een plek kunnen krijgen, maar als de "pareltjes" in de openbare ruimte. De pleintjes in woonwijken zoals de Bloemenbuurt en Electrobuurt hebben meer verblijfs- en gebruikswaarde gekregen.
- In sommige wijken zijn gebiedseigen oplossingen ingezet als verkeersremmende maatregelen, zoals de middeneilanden op de grote kruispunten van het village gebied en in de wijk Noord.
- Het Marktplaats is als grote openbare ruimte toegevoegd.
- Gebiedsgerichte handboeken met ontwerpprincipes zijn opgesteld voor onder meer: Liebergen, Integraal Bereikbaarheidsplan Hilversum e.o., Anna's Hoeve, Boomburg en De Parken en het Lucentterrein.

We hebben ook nog een aantal uitdagingen in de openbare ruimte:

- Spelen en bewegen als onderdeel van de openbare ruimte. In 2008 hebben we een beleidsnota Spelen aangenomen waar we onder druk van de economische crisis die kort daarop volgde maar beperkt uitvoering aan hebben gegeven. Daarmee zijn de beleidsuitgangspunten (zie kader) die we destijds hebben vastgesteld nog steeds actueel. In deze visie zullen we spelen, bewegen en ontmoeten extra belichten.

- ❑ 'Shared space' ofwel gedeelde openbare ruimte. Waar en wanneer kan 'shared space' als principe worden ingezet als verbetering van de gebruiks- en verblijfskwaliteit?
- ❑ Toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Hoe zorgen we voor minder obstakels en maken we onder meer stoepen breder, specifiek rondom zorginstellingen, gezondheidscentra en ziekenhuizen?
- ❑ Kunst in de openbare ruimte. Is er voldoende ruimte voor meer kunst en/of willen we de huidige kunst een betere plek geven?
- ❑ Keuzes in straatmeubilair aanpassen en actualiseren, bijvoorbeeld:
 - Het verminderen van antiparkeerpalen
 - Lantarenpalen te dicht op de rijweg en fietspad
 - Inzetten van zwerfkeien
 - Standaardkleuren antraciet .

Opzet visie

De visie Hilversum Buiten is na twintig jaar nog verrassend actueel. Tegelijkertijd is er het nodige gebeurd in de stad aan aanpassingen in de openbare ruimte en stadsuitbreidingen waardoor actualisatie van de oude visie en handboeken nodig was. De nieuwe visie openbare ruimte is daarnaast een uitwerking van het ruimtelijk beleid zoals dat is uiteengezet in de Omgevingsvisie Hilversum 2040 en diverse onderliggende programma's en visiedocumenten naar de inrichting en het beheer van de openbare ruimte . De ruimtelijke keuzes voor heel Hilversum en het toekomstbeeld voor een duurzame openbare ruimte in 2040 stellen ons in de openbare ruimte voor een forse opgave. In hoofdstuk 1 *Toekomstbeeld openbare ruimte 2040: Veel vraag, weinig ruimte* is deze opgave uiteengezet.

In de overgang naar het toekomstbeeld zitten veel opgaven die bij uitwerking leiden tot veranderingen in de inrichting, materialisering en het beheer van de openbare ruimte.

Daarbij moet steeds de balans worden gezocht met bestaande kenmerken en kwaliteiten van de openbare ruimte. De opgave voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte kent verschillende invalshoeken:

- I. Hilversum is een tuinstad met kenmerken en kwaliteiten die we willen behouden en waar mogelijk en nodig versterken. Drie onderwerpen willen we daarbij in deze visie extra benadrukken:
 - bewegen, spelen en ontmoeten
 - inclusiviteit in de openbare ruimte
 - circulair materiaalgebruik in de openbare ruimte.
 In hoofdstuk 2 *Een openbare ruimte om in te leven* is dit uitgewerkt.
- II. Bij de inrichting en het beheer van de openbare ruimte werken we binnen de bestaande grenzen van straten, pleinen en groengebieden. Binnen die grenzen is niet overal in Hilversum evenveel ruimte om alle opgaven, eisen en wensen een plek te geven, omdat er op maaiveldniveau en in de ondergrond niet altijd voldoende ruimte is. In hoofdstuk 3 *Ruimte maken voor de opgaven in een compacte openbare ruimte* wordt geïnventariseerd welke knelpunten zich kunnen voordoen en welke basisprincipes we willen hanteren om hiermee om te gaan bij het inrichten en beheren van de openbare ruimte.
- III. Niet overal in de stad zijn de opgave in het inrichten en beheren van de openbare ruimte hetzelfde. In hoofdstuk 4 *Gebiedsgericht maatwerk* hebben we voor kenmerkende gebieden de karakteristiek beschreven en een uitwerking gemaakt van de ambities en opgaven die in de betreffende gebieden prioriteit hebben.
- IV. Tot slot vraagt de transitie van de huidige situatie naar het beoogde toekomstbeeld een stevige inspanning bij het (her)inrichten en beheren van de openbare ruimte. Deze inspanning moet worden geleverd door de gemeentelijke organisatie, de inwoners, betrokken organisaties en marktpartijen.

Dit vraagt om goede regie vanuit de gemeente en samenwerking tussen de verschillende belanghebbenden en betrokkenen. Daarnaast moeten de middelen en materialen toereikend zijn. In het hoofdstuk 5 Van nu naar straks worden de uitgangspunten en keuzes uitgewerkt die ondersteunend zijn aan het mogelijk maken van de inspanning om het toekomstbeeld te realiseren in de komende decennia.

Doel visie

De visie openbare ruimte biedt een integraal kader voor de toekomstige inrichting en beheer van de openbare ruimte. Daarmee scheppen we de randvoorwaarden voor de gewenste samenhang in de inrichting, en in het gebruik van de openbare ruimte. Tegelijkertijd geven we ook richting aan waar juist verschillen liggen.

De concrete inrichting van de openbare ruimte vraagt altijd om een nadere uitwerking in een ontwerp en is daarom altijd maatwerk. Het handboek openbare ruimte zal het praktisch handvest bieden voor het inrichtingsplan en het gewenste beheer.

De visie hebben we opgesteld om iedereen die werkt aan de openbare ruimte of daarover beslissingen neemt een houvast te bieden om in de complexe opgaven waarvoor we in de inrichting en het beheer staan tot een integraal afgewogen aanpak en/of besluit te komen.

De eigen ontwerpers passen het toe bij de uitwerking van nieuwe opgaven in de openbare ruimte. Voor onze ketenpartners in de openbare ruimte en voor private ontwikkelende partijen die openbaar toegankelijke ruimten maken biedt de visie openbare ruimte de beleidskaders. Bij projecten moeten deze beleidskaders door de medewerkers van de gemeente altijd nog vertaald worden naar de exacte locatie en opgaven.

Opzet visie openbare ruimte en positie ten opzichte van ander ruimtelijk beleid

Hoofdstuk 1

Toekomstbeeld openbare ruimte 2040: Veel vraag, weinig ruimte

De Omgevingsvisie Hilversum 2040 formuleert drie opgaven als basis voor het toekomstbeeld 2040, namelijk:

1. Duurzaam Hilversum: verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving
2. Meedoen in Hilversum: zorgen dat er kansen zijn voor iedereen
3. Actief Hilversum: een robuuste, duurzame economie die past bij demografische ontwikkelingen
4. Ruimtelijke kwaliteit: hierin vertalen we de drie maatschappelijke opgaven in een Hilversums eigen ruimtelijke component.

Bij de uitwerking van het toekomstbeeld 2040 zijn voor heel Hilversum zes ruimtelijke keuzes gemaakt. Deze zijn hieronder samengevat voor de visie openbare ruimte:

1. Hilversum zet in op het beste van twee werelden. Hilversum is stad en dorp tegelijk. Daarom willen we een volwaardige regionale centrumgemeente zijn en blijven met de bijbehorende centrumvoorzieningen. Tegelijkertijd willen we een veelheid aan aantrekkelijke woonmilieus blijven aanbieden. Woonmilieus met een menselijke maat en voorzieningen dichtbij in de wijken. Daar horen ook werkmilieus bij. Dat betekent dat we voortdurend op zoek moeten naar de juiste balans. Dat doen we door op wijkniveau te kijken naar de kwaliteiten, wat past én nodig is.
2. Een zekere mate van groei is nodig om vitaal te blijven. Door gericht te ontwikkelen blijft de stad levendig en de wijken gezond. Het bevordert doorstroming op de woningmarkt en houdt de stadse voorzieningen én de voorzieningen in de wijken levensvatbaar. We definiëren daarbij het concept groei anders: van 'meer' naar 'van toegevoegde waarde'. Groei van inwoneraantal, aantal woningen of aantal bedrijven staat niet op zichzelf, maar is nadrukkelijk verbonden met het behoud of het verbeteren van het welzijn van de bewoners, de ruimtelijke kwaliteit, identiteit, landschap en natuur en een gezonde economische structuur.

Daarvoor zetten we in op een gemeentebrede balans tussen welzijn, welvaart en natuur. Het gaat bij groei dus niet altijd om toenemende aantallen, maar veel meer om het mogelijk maken van verandering, waardoor de juiste dingen op de juiste plek terechtkomen, in de juiste verhouding.

3. Hilversum ontwikkelt zich vooral binnen de bestaande stad. We koesteren de natuur en het idee van de compacte Tuinstad. Daarom revitaliseert, versterkt, vernieuwt en ontwikkelt Hilversum vooral binnen de bestaande stadsgrenzen. Daarmee wordt niet nog meer druk op het landschap gelegd, en hebben we de kans om ook daar de basis op orde te brengen. Ruimtelijke ontwikkelingen buiten de bestaande stad zijn alleen mogelijk als ze bijdragen aan een beter of duurzamer gebruik van de ruimte, zoals op landgoederen. Bij ontwikkelingen binnen heel de gemeente bouwen we voort op de Hilversumse traditie om stedenbouw, architectuur en buitenruimte in samenhang te ontwikkelen. Elke ontwikkeling moet kwaliteiten versterken of toevoegen: sociaal, ruimtelijk en/of economisch. Passend bij de diversiteit in Hilversum en het idee van de Tuinstad.
4. Meervoudig ruimtegebruik wordt de norm. Om ontwikkeling binnen de bestaande stad mogelijk te maken moeten we anders met de beschikbare ruimte omgaan. We zetten daarom structureel in op dubbel of driedubbel ruimtegebruik. Dit moet leiden tot het integreren van initiatieven en het opstellen van gebiedsvisies waarbij rekening wordt gehouden met alle relevante eisen en de samenhang. Alleen zo kunnen we de schaarse ruimte optimaal benutten en maatwerk leveren. Het is onvermijdelijk dat bij een zware inzet op meervoudig ruimtegebruik de rol van de auto gaat veranderen. Hier is namelijk de grootste winst te behalen in de openbare ruimte. Door betere alternatieven aan te bieden voor de auto kan ruimte worden vrijgespeeld voor groen, klimaatadaptatie, spelen, fietsen en ontmoeten.

5. Versterken en ontwikkelen doen we passend bij de kwaliteiten van de wijken. We stellen de komende jaren in samenspraak met inwoners, organisaties en bedrijven Gebiedsagenda's op. Daarbij verschillen de behoefte, wensen en eisen verschillen per gebied. Dat betekent in principe ontwikkeling in alle wijken en werklocaties. Dat gebeurt in elk gebied op basis van de eigen identiteit, wensen, opgaven én de juiste balans in de bevolkingsopbouw of bedrijfstypologie.
6. De basis op orde brengen. Tot slot vestigen we expliciet aandacht aan het op orde brengen van de basis: een goede water-, bodem-, geluid- en luchtkwaliteit. Dit is de basis voor een gezonde dagelijkse leefomgeving en een voorwaarde voor verdere ontwikkeling van Hilversum. Omgekeerd kan ontwikkeling juist bijdragen aan het op orde brengen van de basis, bijvoorbeeld door saneringen, hergebruik of toepassing van duurzame materialen.

De drie opgaven en zes ruimtelijke keuzes hebben allemaal betekenis voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. Het zwaartepunt ligt bij de eerste opgave; Duurzaam Hilversum.

Als onderdeel van de opgave Duurzaam Hilversum is het duurzaam toekomstbeeld voor de openbare ruimte in 2040 gedefinieerd:

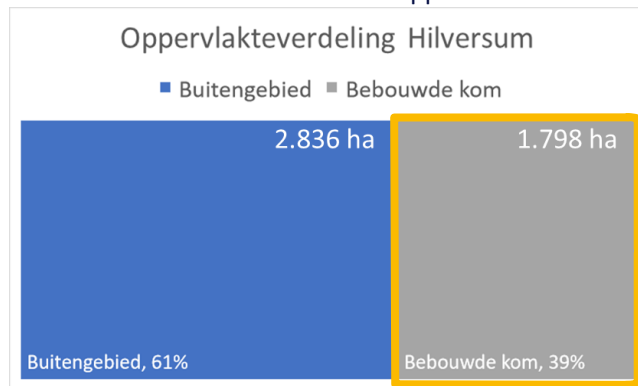
De openbare ruimte is een belangrijk, maar tegelijk een beperkt deel van de totale ruimte in Hilversum. Voor realisatie van het hier geschetste toekomstbeeld zal daarom ook een beroep moeten worden gedaan op inwoners en organisaties om meer openbare ruimte te creëren, bijvoorbeeld door meervoudig grondgebruik. Maar de grootste winst zit in het realiseren van een betere openbare ruimte. Dat kan alleen als het ruimtebeslag van de (stilstaande) auto in de stad afneemt. Vanuit het mobiliteitsbeleid wordt daarvoor ingezet op de zogenaamde modal shift, waarmee we de mensen proberen te bewegen om zicht op een andere manier dan met de auto door de stad te bewegen.

Voor de openbare ruimte ziet het toekomstbeeld 2040 er als volgt uit:

- Meer ruimte voor groen en bomen. Dat verbetert de bestaande groenstructuur en tegelijkertijd de leefkwaliteit, bijvoorbeeld door minder hittestress tijdens warme periodes. Iedereen heeft recht op een koele plek binnen 300 meter of op 5 minuten loopafstand. Juist in de meest verdichte wijken, met de meeste sociale problemen zijn die plekken er te weinig.
- Meer ruimte in de directe woonomgeving om te verblijven, te spelen en elkaar te ontmoeten. Dit vergroot de leefbaarheid in wijken, leidt tot een sterkere sociale samenhang en sociale veiligheid, nodigt mensen uit tot bewegen en biedt kansen om de openbare ruimte toegankelijker te maken voor mensen met een beperking.
- Meer ruimte voor wandelen, fietsen, openbaar vervoer en deelmobiliteit: dit zijn gezonde en veilige manieren om te bewegen en bovendien goede alternatieven voor de auto in een compacte stad als Hilversum.
- Meer ruimte om overtollig water bij extreme neerslag op te vangen en vast te houden. Hiermee voorkomen we wateroverlast en bufferen we water voor gebruik in droge perioden.
- Meer ruimte voor maatregelen op het gebied van duurzame energie.

Oppervlakte gemeente: 4.634 hectare

4.561 hectare land en 73 hectare oppervlaktewater

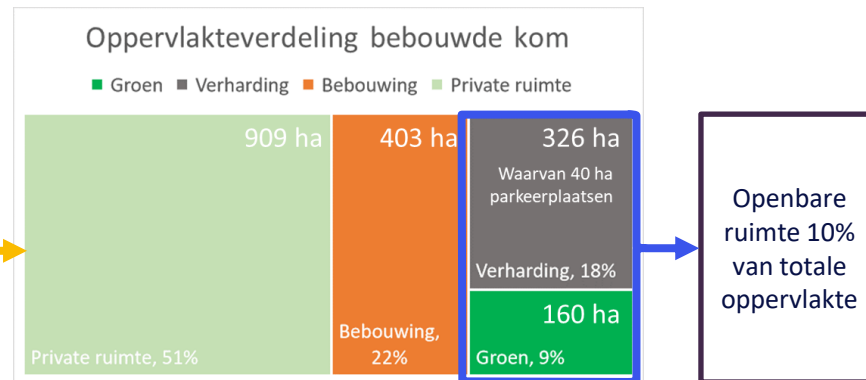

Naast dit duurzaam toekomstbeeld voor de openbare ruimte zijn ook de ambities met betrekking tot duurzame energie, circulaire economie en natuur, water en bodem van betekenis voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte.

Duurzame energie vraagt naast aanpassingen in de openbare ruimte voor nieuwe energievoorzieningen ook van ons dat we zelf het beheer en de inrichting van de openbare ruimte CO2-neutraal gaan doen. Een 100% circulaire economie (in 2050) betekent dat de materialen die we gebruiken voor de inrichting en het beheer volledig herbruikbaar moeten worden. En ook het keren van de achteruitgang van de kwaliteit van natuur, water en bodem betekent dat we bij het inrichten en beheren van de openbare ruimte maatregelen moeten nemen die hieraan bijdragen. Dit zijn opgaven die in de hele stad.

In de opgave 'Meedoen in Hilversum' zijn ook ambities opgenomen waar we vanuit de inrichting en het beheer van de openbare ruimte aan moeten bijdragen om deze ambities te realiseren. Gezondheid, sociale samenhang en sociale veiligheid zijn thema's waar de openbare ruimte als onderdeel van de leefomgeving invloed op heeft.

De openbare ruimte is een belangrijk, maar tegelijk een beperkt deel van de totale ruimte in Hilversum. Toch is deze ruimte een belangrijke drager voor het realiseren van onze ambities. Temeer, omdat we hier zelf aan zet zijn.

Hoofdstuk 2

Openbare ruimte om in te leven

De straten, pleinen en parken zijn de leefruimte van Hilversum die ons omringen en waar we met zijn allen kunnen bewegen en verblijven. Het verbindt ons met elkaar, met onze omgeving en met ons leven. En de openbare ruimte van Hilversum is met zijn unieke kenmerken het visitekaartje van de stad.

De staat van de openbare ruimte vertelt veel over een stad. Het is een beeldbepalende factor, letterlijk en figuurlijk, en is van grote invloed op de waardering van de stad. De rol van de openbare ruimte is eindeloos gevarieerd: verplaatsen, werken, recreëren, spelen, enzovoorts. Een goede openbare ruimte kan al die rollen aan. De openbare ruimte vormt een verbindende schakel tussen de verschillende functies, ruimtes en gebouwen in een stad. Een heldere inrichting van de buitenruimte zorgt ervoor dat men zich in een stad kan oriënteren en zich er snel thuis voelt. De openbare ruimte moet toegankelijk en veilig zijn voor alle gebruikers. De kwaliteit van de openbare ruimte bepaalt mede de aantrekkingskracht van Hilversum als woon-, werk-, vestigings- en verblijfsstad.

Het is onze primaire verantwoordelijkheid om de bestaande kwaliteiten van de openbare ruimte te behouden en waar nodig en mogelijk te versterken. Daartegenover staat dat we in die openbare ruimte ook plekken moeten vinden voor de opgaven waar we in Hilversum voor staan. In dit hoofdstuk zetten we uiteen welke unieke Hilversumse kwaliteiten we willen behouden en versterken. Daarnaast gaan we specifiek in op bewegen, spelen en ontmoeten, inclusiviteit en circulariteit.

2.1 Hilversumse kwaliteit

Landschappelijke context

Hilversum heeft een bijzondere ligging tussen de bossen en heidegebieden van de Utrechtse Heuvelrug en het plassen/veenweidegebied rond de Hollandse Waterlinie. Invloed van de landschapstypen is herkenbaar en voelbaar in aanliggende wijken. Denk aan de boomrijke villagegebieden en aan de wijken met meer water als Kerkelanden en de Meent.

Op een aantal plekken, dringt het landschap het stedelijke weefsel binnen in de vorm van "groene vingers" zoals De Oude haven, Peerlkamplaan, het Heksenweitje en de groene zone met grote kavels langs de Utrechtseweg, het Hoogt van t Kruis en de Holle weg. Door het compacte karakter van Hilversum en de radiale wegenstructuur is het buitengebied voor iedere Hilversummer altijd nabij en goed bereikbaar voor langzaam verkeer. Hilversum heeft een zeer groen karakter door een rijkdom aan laanbomen van groot formaat en bijzondere wijken met grote tuinen en bijzondere architectuur.

Karakteristiek voor Hilversum zijn de hoogteverschillen. Binnen de bebouwde kom varieert het peil van 0,5 m boven NAP tot 26m boven NAP. Voor Nederlandse begrippen is dit een uniek gegeven, dat specifieke eisen stelt aan de inrichting en het gebruik van de openbare ruimte. Het hoogste punt wordt geaccentueerd door de watertoren aan de Jacobus Pennweg. Vanuit de cultuurhistorie belangrijke "hoogtepunten" zijn: de Trompenberg, het Speldenkussen in het Boomborgpark, het Hoogt van 't kruis en de omgeving van de Kastanjevijver. Bij de Oude Haven is de heuvelrug doorgraven, waardoor het extreme hoogteverschil ten opzichte van het veenweidegebied bij Loosdrecht direct zichtbaar wordt.

Driften en brinken

Hilversum is stad en dorp in één. Formaat van een stad, karakter van een dorp. Ook in de openbare ruimte zien we die twee werelden terug. Hilversum heeft nog veel kenmerken van een agrarisch brinkdorp behouden. Dit is herkenbaar aan markante plekken zoals de vroegere waterplaats de Groest, en aan het organisch gegroeide radiale wegenpatroon: de **Driften**. Voormalige schapendriften liepen licht gekromd of bochtig, vanuit het centrum naar het buitengebied. Op plekken waar de driften zich opsplitsten, ontstonden driehoekige boomrijke plekken die nu nog steeds als **Brinken** of Y-splitsingen herkenbaar in het straatbeeld aanwezig zijn. Het zijn de voor Hilversum zo kenmerkende driehoekige pleinen en pleintjes. Het dorpse karakter is op heel veel plekken nog steeds zichtbaar in de architectuur van de bebouwing in en rond het centrum en de structuur van de openbare ruimte, met driehoekige pleintjes en de lichtgekromde wegen vanuit het centrum.

De driften vormen een heel fijnmazig radiaal netwerk. Ze kennen doorgaans een vrij smal straatprofiel, dat zich naar de stadsrand toe steeds verder verruimt. Ze geven door hun maatvoering en bebouwing onmiddellijk een prettig en geborgen karakter, met menselijke maat. Op veel van deze driften heeft de auto geleidelijk veel ruimte gekregen, maar er zijn goede kansen om deze routes juist weer aantrekkelijker en veiliger te maken voor bewoners en langzaam verkeer. Ze vormen door hun maat en fijnmazigheid een uitstekend uitgangspunt voor het verbeteren van wandel- en fietsroutes vanuit de woonwijken naar zowel het centrum als naar de omringende (natuur)gebieden.

Minstens zo kenmerkend zijn de brinken, op de fijnmazige splitsingen van de driften. De driehoekige pleintjes zijn typisch voor Hilversum. Ze bieden ruimte voor groen, verblijven, spelen en rust. In de loop der tijd zijn de plekken steeds meer gebruikt voor zaken die in de smalle straten niet goed een plek konden krijgen, zoals voor trafohuizen, afvalinzameling en parkeren. Door die ruimte weer vrij te spelen wordt de oorspronkelijke waardevolle structuur van Hilversum weer beter zichtbaar en bruikbaar.

 parken en plantsoenen
 lanen

Op te knappen brink bij Liebergerweg

Heringerichte brink Larenseweg

Tuinstad

Hilversum is vanuit het oorspronkelijke dorp uitgegroeid als een tuinstad: een stad waar goede huisvesting, een goede, groene woonomgeving en gemeenschappelijke voorzieningen onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Vanuit de stad is het landschap altijd dichtbij. Die kwaliteit heeft Dudok in zijn uitbreidingsplannen benut. Via zorgvuldig gesitueerde groene assen legde hij een relatie tussen het landschap en de stad. Door te zorgen voor goede routes naar het buitengebied, was een compacte bouw van de uitbreidingswijken mogelijk. Hij maakte daarbij dankbaar gebruik van de loop van de oorspronkelijke agrarische verbindingen van de driften.

Villagegebieden en villaparken

Ook in de villaparken is dankbaar voortgeborduurd op de driftenstructuur. De uitstraling van de villagegebieden is uniek, ook op nationaal niveau bekeken. Het groen en de parkachtige uitstraling zijn mooi maar kwetsbaar, en dat vraagt om bijzondere aandacht bij de inrichting en het beheer. De openbare ruimte oogt ruim en groen, mede doordat de privétuinen meedoen in de beleving van de openbare ruimte. Maar in sommige villawijken is het verrassend hoe beperkt het oppervlak aan openbare ruimte eigenlijk is. De villagegebieden en parken hebben een beschermde status.

Tuinwijken

Een groot deel van de tuinwijken is gebouwd tussen de wereldoorlogen en worden gekenmerkt door bebouwing en een structuur passend bij de tuinstadontwikkelingen. Het stratenpatroon van de tuinwijken wordt bepaald door een formele, ontworpen structuur met zichtlijnen en symmetrielijnen gericht op openbare gebouwen zoals kerken, scholen, leeszalen en badhuizen.

Oude en nieuwe situatie bij de Openbare Leeszaal Nieuweg

Vaak vormen pleinen en plantsoenen strategische plekken in deze stratenpatronen. Twee van de tuinkwieren (Liebergen en de Bloemenbuurt) hebben inmiddels een beschermd status. Door de leeftijd van de kwieren is het aanwezige groen volgroeid en beeldbepalend. Een deel van dit groen bevindt zich in de openbare ruimte, maar ook de voortuinen dragen bij aan het groene straatbeeld.

Het stempel dat Dudok op de ontwikkelingen van Hilversum heeft gedrukt is groot. Zowel in architectonisch opzicht als op stedenbouwkundig gebied. Dankzij Dudok heeft Hilversum veel jonge monumenten. Ook zorgde Dudok voor oriëntatiepunten. Hierdoor bezit Hilversum een aantal opvallende ruimtelijke kwaliteiten: de groene assen met middenplantsoenen; veel pleinen en plantsoenen zijn op strategische plekken in de stedelijke structuur opgenomen en zijn vaak in samenhang ontworpen met scholen, kerken of andere gebouwen van maatschappelijk belang; de architectuur van deze gebouwen is in samenhang met de inrichting van de openbare ruimte tot stand gekomen. Tal van (voorheen) mediagebouwen zijn bewust neergezet met een grote uitstraling naar hun omgeving. Dankzij deze mediabedrijven kent heel Nederland Hilversum.

Groen en bomen

Hilversum heeft een unieke diversiteit aan bomen. Ook zijn veel bomen tot volle wasdom gekomen. Toch is het oppervlak gebruiksgroen binnen de bebouwde kom in bepaalde kwieren niet groot. De Hilversummer was en is voor verblijf in het groen en de directe natuur aangewezen op omringende bossen, veenweidegebieden en heidevelden. Deze terreinen zijn aangewezen als beschermd natuurmonument en hebben de bestemming Natuurgebied in bestemmingsplannen.

Hertjes in het Abdij v. Eltenplantsoen

2.2 Bewegen, spelen en ontmoeten

De maatschappelijke trend is dat we steeds minder bewegen. En ontmoeting speelt zich helaas ook meer op sociale media af dan in de echte wereld. Voor een gezonde geest en een gezond lichaam is bewegen, spelen en ontmoeten een noodzaak. Naast de mogelijkheden voor georganiseerd sporten bij clubs en verenigingen op sportterreinen en in sporthallen moeten er ook mogelijkheden zijn voor ongeorganiseerd sporten. Hier vervult de openbare ruimte een grote rol in het mogelijk maken van bewegen, spelen en ontmoeten. Een beweegvriendelijke openbare ruimte is dan ook een belangrijke ambitie die we willen realiseren. In 2022 hebben we een speelruimteonderzoek laten uitvoeren. De resultaten van dit onderzoek zijn vastgelegd in een onderzoeksrapportage. Onderstaand is een samenvatting opgenomen van de bevindingen uit het onderzoek en de aanbevelingen.

De gemeente beheert in totaal **180 formele plekken met speel- en sporttoestellen**. Er zijn twintig buurtspeelplekken en 107 kleine speelplekken. Daarnaast zijn er dertien speelhoekjes en zijn er negen schoolpleinen meegenomen. Ten slotte bevindt zich er één bovenwijkse voorziening. Het sport- en beweegaanbod bestaat uit dertig locaties die volledig ingericht zijn als openbare sportplek. Op zeventien speelplekken zijn ook sport- of beweegelementen te vinden, zoals een basketbalpaal of tafeltennistafel. Tijdens de rondgang zijn ook zeven locaties aangetroffen zonder speeltoestellen. Deze locaties zijn niet meegenomen in het aantal formele speelplekken.

Speelaanbod

Hilversum heeft een wisselend speelaanbod. Dit geldt voor de kwaliteit en de spreiding van speelplekken. In Hilversum ligt het zwaartepunt op kleine speelplekken die vaak traditioneel zijn ingericht. Dat betekent een speelplek met een aantal speeltoestellen (vaak een glijbaan, wipstoel en klimtoestel) met een vaste ondergrond.

Dit soort speelplekken bieden weinig uitdaging en hebben meestal niet een lange verblijfswaarde. In sommige buurten in Hilversum liggen dit type speelplekken dichter op elkaar dan nodig en in een aantal buurt liggen ze te ver uit elkaar. Daarnaast zijn er weinig buurtspeelplekken waar kinderen langere tijd uitgedaagd worden en elkaar ook kunnen ontmoeten. Er zijn een aantal mooie buurtspeelplekken.

Spelen in het groen en op straat

Hilversum wordt omringd door bos en heidegebied. Dit biedt veel mogelijkheden voor vrij spel in het groen en hier wordt ook zichtbaar gebruik van gemaakt. Er zijn meerdere hutten en sluippaden te vinden tussen de bomen. Ook in de wijken zijn er verschillende bosjes en parken te vinden waar vrij gespeeld kan worden in een natuurlijke omgeving. Vaak zijn deze plekken grenzend aan een formele speelplek. Op straat spelen is moeilijker in Hilversum, omdat de stoepen smal zijn en er veel verkeer rijdt. In de buurt Kerkelanden zijn de stoepen verbreed, waardoor er pleintjes ontstaan. In deze buurt is ook aangegeven dat kinderen op straat spelen.

Sport- en beweegmogelijkheden

Het sport- en beweegaanbod in Hilversum is minimaal. In de gemeente zijn een aantal goede sportplekken, waar meerdere sporten beoefend kunnen. Deze grote sportplekken zijn niet goed verspreid over de gemeente. Het aanbod aan sportplekken is niet genoeg om de gemeente te voorzien. In sommige buurten zullen bewoners lang onderweg zijn om een goede sportplek te bereiken. In het zuiden van Hilversum is het sportaanbod te laag, hier mist een goede sportplek.

Resedastraat oude en nieuwe situatie

Bestaand speelruimtebeleid van Hilversum:

- De woonomgeving moet bespeelbaar zijn;
- Er moet voldoende ruimte om buiten te spelen. Daarom hanteren we als richtlijn, dat 3% van de ruimte bestemd voor bebouwing in woonwijken en het centrum gereserveerd is voor formele speelruimte in de openbare ruimte.
- Op plaatsen waar niet voldoende veilige en bespeelbare openbare ruimte is, creëren we formele speelplekken. Daarbij gaat zij uit van de verschillende actieradiussen van de leeftijdsgroepen en hun belangrijkste spelpatronen;
- We willen de schaarse speelruimte zo optimaal mogelijk benutten en hierom streven we naar hoogwaardige speelplekken;
- We werken samenlevingsgericht. En nemen bij aanpassing van de ruimte het initiatief om in gesprek met de bewoners en gebruikers tot een goed ontwerp te komen dat aansluit op hun wensen. De bewoners en met name de gebruikers hebben dan ook een belangrijke stem in hoe een speelvoorziening eruit gaat zien. Daarvoor werken we samen bij de uitwerking van de plannen. Wij stellen daarbij de randvoorwaarden en nemen uiteindelijk de beslissing;
- We dragen zorg voor de aanleg, onderhoud en het beheer van de formele speelplekken;
- Om meer ruimte te creëren in bestaande wijken met te weinig speelruimte nemen we het initiatief om samen met schoolbesturen die speeltoestellen en –aanleidingen beheren, te bekijken of de speelvoorzieningen voor alle kinderen toegankelijk kunnen worden. De pleinen van scholen in deze wijken moeten daarvoor buiten schooltijd vrij toegankelijk zijn. In overleg met de eigenaren van de schoolpleinen kunnen wij de toestellen met bijbehorende valondergrond in beheer nemen en maken we duidelijke afspraken over toezicht en gebruik.

Scholen

De meeste schoolpleinen in Hilversum zijn niet in beheer van de gemeente. De negen schoolpleinen die in het beheersysteem van Hilversum staan, zijn buiten schooltijd toegankelijk voor kinderen om te spelen. Tijdens de rondgang viel het op dat er weinig schoolpleinen compleet afgesloten zijn. De meeste schoolpleinen zijn voorzien van een lage hekken waar kinderen overheen kunnen klimmen.

Klimaatbestendigheid

Hilversum is een groene gemeente. Het wordt omringd door bos en heidegebied. Ook in de woonwijken zijn veel bomen langs de wegen en grasstroken tussen de woningen te vinden. Dit is niet doorgetrokken naar de meeste stadse speelplekken, met name in de gebieden Kerkelanden, de Hilversumse Meent en in Noordoost. Tijdens de rondgang was te merken dat speelplekken hier erg warm kunnen worden.

Toegankelijkheid en inclusiviteit

In Hilversum zijn geen speelplekken die inclusief zijn ingericht. Er zijn geen speelplekken ingericht die samenspelen tussen kinderen met en zonder handicap promoten of waar gebruik is gemaakt van inclusieve speeltoestellen. Echter zijn veel speelplekken wel toegankelijk voor mensen met een beperking. Door het gebruik van harde ondergronden zijn bankjes en toestellen te bereiken met bijvoorbeeld een rolstoel of rollator. Hierdoor is het grootste deel van de speelplekken wel toegankelijk.

Beleidsdoelen

1. Zorg dat er binnen elke speelbuurt een goede buurtspeelplek aanwezig is waar kinderen samen kunnen spelen en zich langere tijd kunnen vermaken. Hierdoor is het ook mogelijk om minder te investeren in kleine speelplekken.
2. Vergroen de speelplekken door schaduwplekken te creëren en inzetten op ondergronden die goed water kunnen afvoeren.
3. Zet inclusiviteit op de agenda bij de herinrichting van buurtplekken en houdt daarbij rekening met verschillende doelgroepen.

Versteende speelplek Pelikaanstraat

Vergroende speelplek Jac. P. Thijsseplein

2.3 Inclusieve openbare ruimte

Hilversum is een stad voor iedereen. Dat klinkt logisch, toch ervaren 1 op de 5 Hilversummers problemen om mee te doen aan de maatschappij. Ze zijn bijvoorbeeld slechthoorend, blind of doof, hebben een lichamelijke of verstandelijke beperking of psychische problemen. Om daar verandering in aan te brengen, werken we aan een gemeente waarin iedereen kan meedoen.

We streven naar een Hilversum waarin iedereen gelijkwaardig kan meedoen in de maatschappij, ongeacht de beperkingen die een handicap of chronische ziekte met zich mee brengt. Niet door aan te passen, maar door rekening te houden met iedereen. Zo kan iedereen in Hilversum onbeperkt meedoen.

De openbare ruimte als fundament van de stad speelt hierin een belangrijke rol. Om te bereiken dat iedereen kan meedoen geven we samen met bedrijven, bewoners, ervaringsdeskundigen en partners in de stad uitvoering aan het VN – verdrag handicap/ chronische ziekte, geldend vanaf 14 juli 2016. Het streven is dat iedereen zich in Hilversum in principe zelfstandig kan verplaatsen van en naar iedere bestemming.

Meedoen

Met meedoen bedoelen we dat mensen sociale contacten buitenshuis kunnen onderhouden, deel kunnen nemen aan georganiseerde activiteiten, en betaald of onbetaald werk kunnen doen.

Gelijkwaardig

Met gelijkwaardig bedoelen we; het op voet van gelijkwaardigheid meedoen aan de samenleving. Dat betekent dat mensen met een beperking zelfstandig en niet, of zo min mogelijk, afhankelijk mogen zijn van anderen bij het meedoen aan de maatschappij.

Handicap en/of chronische ziekte

Zowel fysieke, psychosociale en verstandelijke handicaps kunnen individuele beperkingen opleveren om gelijkwaardig te kunnen participeren.

Wat staat in het VN-Verdrag?

Artikel 9: personen met een handicap moeten in staat zijn om zelfstandig te leven en volledig deel te nemen aan alle facetten van het leven.

Daarbij moet worden gezorgd voor passende maatregelen om personen met een handicap de toegang te garanderen tot de fysieke omgeving in zowel stedelijke als landelijke gebieden. Dat betekent maatregelen identificeren en het bestrijden van obstakel en barrières voor de toegankelijkheid van gebouwen, wegen, vervoer en andere voorzieningen in gebouwen en daarbuiten, met inbegrip van scholen, huisvesting, medische voorzieningen en werkplekken.

2.4 Circulaire openbare ruimte

Circulariteit betekent het sluiten van de kringloop van grondstoffen en materialen, die we toepassen in de openbare ruimte. Dit gaat over de gehele levenscyclus, van ontwerp, aanleg, beheer en hergebruik aan het einde van de levensduur. Door de kringloop te sluiten, verminderen we schadelijke impact op het milieu en behouden we waarde. We werken toe naar positieve impact op het milieu door:

- Zoveel mogelijk te kiezen voor duurzame materialen en grondstoffen, zoals hergebruikt of biobased (zoals hout). We gaan hierop sturen met een landelijk gangbaar instrument, de Milieu Kosten Indicator. We dagen de markt uit om duurzaam en circulair te leveren.
- Zuinig om te gaan met wat we hebben, door te zorgen voor een lange levensduur van de huidige materialen in de openbare ruimte. Een depot voor opslag van materialen die tijdelijk niet nodig zijn, is daarbij een randvoorwaarde. Zo kunnen we onze herbruikbare materialen opnieuw blijven gebruiken. Voor het MOB-terrein wordt onderzocht of hier het gemeentelijk opslagdepot kan worden gerealiseerd.
- Mee te doen aan ontwikkeling van een steeds duurzamere, circulaire openbare ruimte. Daarvoor zoeken we bruikbare toepassingen in Hilversum van door koplopers ontwikkelde circulaire manieren van werken. We zetten ook ons netwerk in, zoals MRA circulair, Cirkelstad Utrecht. We verkennen waar we mee kunnen doen aan krachtenbundeling vanuit de overheid voor circulair opdrachtgeverschap voor openbare ruimte en/of infrastructuur.

Milieu Kosten Indicator

De Milieu Kosten Indicator (kortweg MKI) is een berekening waarmee de milieu-impact van een project of activiteit meetbaar wordt gemaakt. Simpel gezegd wordt de milieubelasting van de werkzaamheden en toegepaste materialen in een project uitgedrukt in euro's. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van materialen zoals asfalt, beton, bestratingsmaterialen, maar ook het transport hiervan.

Met andere woorden: het vat het alle relevante milieueffecten van een project samen in een milieukostenplaatje, de MKI-score, om de milieuschaduwprijs/schaduwkosten van een product of project weer te geven. Hoe lager deze score, hoe beter dit is voor het milieu.

We denken dat we met de keuzes die we maken bij inrichting en beheer van de openbare ruimte op de goede weg zitten, maar we hebben nu nog niet goed in beeld hoe duurzaam we feitelijk werken. Met de MKI-berekeningen kunnen we dit in beeld gaan brengen en onderbouwd keuzes maken.

Hergebruik materiaal plantsoen Minckelerstraat

2.5 Nieuwe en bestaande beleidsdoelen

De ambities in de Omgevingsvisie en onderliggend ruimtelijk beleid vertalen zich in doelen voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. Verbonden met de drie opgaven uit de omgevingsvisie hebben we twaalf thema's benoemd die voor de Hilversumse openbare ruimte relevant zijn.

Opgave in de omgevingsvisie	Thema in visie openbare ruimte	Duurzaam
Meedoen in Hilversum: zorgen dat er kansen zijn voor iedereen	Bewegen, spelen en ontmoeten	People
	Gezonde en veilige Leefomgeving	
	Voor iedereen – inclusief	
	Identiteit en ruimtelijke kwaliteit	
Duurzaam Hilversum: verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving	Biodiversiteit	Planet
	Klimaatadaptatie en water	
	Circulaire materialen	
	Bodem	
Actief Hilversum: een robuuste, duurzame economie die past bij demografische ontwikkelingen.	Ruimtegebruik	Profit
	Energie	
	Mobiliteit	
	Beheerbaarheid	

Voor elk thema hebben we vanuit bestaande beleidskaders en vanuit de verantwoordelijkheid voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte de beleidsdoelen voor de openbare ruimte geformuleerd. Op de volgende bladzijde zijn de **vetgedrukte beleidsdoelen** de eigen doelstellingen vanuit de visie openbare ruimte. De overige beleidsdoelstellingen zijn afkomstig uit ander ruimtelijk en sociaal beleid.

Thema	Beleidsdoelen voor het inrichten en beheren van de openbare ruimte
Bewegen, spelen en ontmoeten	☐ We zorgen dat er binnen elke buurt een goede beweeg-, speel-, ontmoetingsplek aanwezig is waar iedereen zich langere tijd kan vermaken. ☐ We vergroenen de beweeg-, speel en ontmoetingsplekken en zorgen voor schaduwplekken en ondergronden die goed water kunnen afvoeren. ☐ We zorgen voor inclusiviteit voor verschillende doelgroepen bij de herinrichting van speelplekken naar beweeg-, speel-, ontmoetingsplekken.
Gezonde en veilige leefomgeving	☐ We zorgen voor koele plekken en koele routes zodat hiversummers toegang hebben tot koelte tijdens hete dagen. ☐ We bevorderen de veiligheid in het gebruik van de openbare ruimte en bij werkzaamheden. ☐ We voorkomen hinder bij gebruik en beheer van de openbare ruimte.
Voor iedereen - inclusief	☐ We beschermen en verbeteren toegankelijkheid. ☐ We versterken sociale betrokkenheid. ☐ We benutten lokale kennis bij het inrichten en beheren van de openbare ruimte. ☐ We zorgen voor social return door inwoners te betrekken bij het inrichten en beheren van de openbare ruimte.
Identiteit en ruimtelijke kwaliteit	☐ We zorgen voor een identiteit en samenhang in de openbare ruimte die aansluit bij de gebouwde omgeving. ☐ We houden de openbare ruimte schoon en netjes.
Biodiversiteit	☐ We beschermen en versterken ecologische structuren met een kwaliteitsimpuls. ☐ We vergroten de soortenrijkdom.
Klimaatadaptatie en water	☐ We beheren actief de waterkwantiteit om droogte/ watertekort en overstroming tegen te gaan. ☐ We beschermen en verbeteren waterkwaliteit. ☐ We stimuleren groen op, aan en rondom gebouwen om de stadstemperatuur te temperen.
Circulaire materialen	☐ We verduurzamen het materiaalgebruik voor inrichting en beheer openbare ruimte. ☐ We streven naar uniform gebruik van materialen ten behoeve van efficiënt beheer.
Bodem	☐ We maken werk van een duurzaam bodemsysteem door bodem- en grondwatersysteem zo min mogelijk aan te tasten en ter plaatse van groen het bodemleven te stimuleren. ☐ We beschermen het archeologisch erfgoed voor toekomstige generaties op de plek waar het ligt. ☐ We beschermen de bodemkwaliteit en zorgen dat de bodemkwaliteit geschikt is voor het beoogde gebruik.
Ruimtegebruik	☐ We optimaliseren functionaliteit en juist gebruik. ☐ We borgen adaptief vermogen in ruimtelijke indeling sturen op multifunctioneel ruimtelijk ontwerp. ☐ We voorkomen onnodig beslag op openbare ruimte voor niet publieke doeleinden. ☐ We sturen actief op het gebruik van de ondergrond en de ordening van kabels en leidingen.
Energie	☐ We maken waar nodig ruimte voor de energietransitie naar een duurzaam energiesysteem en ondersteunen ontwerp en realisatie van toekomstbestendige, duurzame energiesystemen per gebied. ☐ We reduceren het fossiel energieverbruik en CO2-emissie bij inrichting en beheer openbare ruimte. ☐ We maken ruimte voor meer lokale, duurzame energieopwekking en innovatieve energie-oplossingen in de openbare ruimte.
Mobiliteit	☐ We prioriteren de indeling van de weg op weggebruiker met toepassing van het STOMP-principe (<u>S</u> tappen, <u>T</u> rappen, <u>O</u> penbaar vervoer, <u>M</u> obiliteit als een service, <u>P</u> rivé-auto). ☐ We zetten in op 'modal shift' ofwel het terugdringen van autogebruik op de Hilversumse wegen en straten onder meer door realisatie van doorfietsroutes. ☐ We borgen verkeersveiligheid en hebben daarvoor een prio-wegenlijst die jaarlijks wordt geactualiseerd. ☐ We gaan de snelheid op wegen en straten verlagen van 80 naar 60 en van 50 naar 30. ☐ We borgen bereikbaarheid waarbij we voor de doorstroming op het hoofdwegenet zorgen dat nood- en hulpdiensten aanrijtijden halen. ☐ We zorgen voor een functioneel en adaptief infrasysteem en gaan daarvoor verkeersstromen monitoren. ☐ We voeren regulering in voor aanbod van deelscooters en -fietsen. ☐ We werken toe naar betaald parkeren in de hele stad. ☐ We zetten in op de ontwikkeling van parkeer- en goederenHUB's voor vermindering van parkeerdruk en autobewegingen in de stad.
Beheerbaarheid	☐ We streven naar datagedreven beheer met optimaal inzicht in de assets die we in beheer hebben. ☐ We sturen actief op de levenscycluskosten en totale eigendomskosten.

Hoofdstuk 3

Ruimte maken voor nieuwe opgaven in een compacte ruimte

3.1 Het moet gebeuren in straten, pleinen en groengebieden

Een groot deel van de opgaven en ambities die in de Omgevingsvisie en beleidsprogramma's zijn benoemd voor de fysieke ruimte gaan gepaard met een ruimtevraag op maaiveld of in de ondergrond. Ze doen dus een beroep op de beschikbare ruimte. En vooral ook op de beschikbare openbare ruimte. Dit betekent concreet dat we het moeten realiseren in de straten, op de pleinen en in de groengebieden.

In onze compact gebouwde stad is de openbare ruimte niet overal even ruim bemeten. Een van de manieren om de ruimte anders te kunnen gebruiken is om de komende twee decennia toe te werken naar minder ruimte voor de stilstaande auto. Daarmee wordt ruimte vrijgemaakt voor het aanpakken van de andere opgaven en ambities. Een andere manier is dat we willen inzetten op meervoudig ruimtegebruik.

Straten

De inpassing van voorzieningen die ruimte vragen moet voor een belangrijk deel worden gerealiseerd in de Hilversumse straten zelf, en dan met name in de woonstraten. Het Hilversumse stratennet kent straten met verschillende breedtes. De breedte van een straat tussen de erfgrenzen is het profiel. Een analyse van de profielbreedtes van de straten maakt inzichtelijk dat de straten een profielbreedte variëren van minder dan 4 meter tot 42 meter. In de kaartjes op de volgende bladzijden zijn ze onderverdeeld naar:

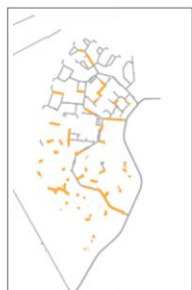
- Zeer compacte profielen: kleiner dan 4 tot 8 meter
- Compacte profielen: 8 tot 12 meter
- Normale profielen: 12 – 15 meter
- Ruime profielen: groter dan 15 meter

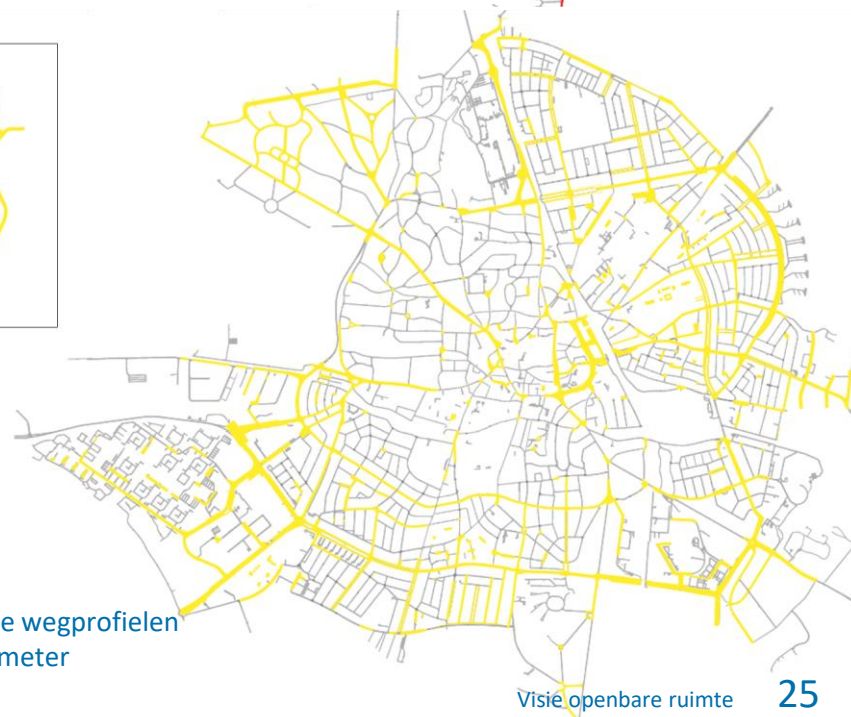
Zeer compacte wegprofielen
< 4 tot 8 meter

Compacte wegprofielen
8 tot 12 meter

Normale wegprofielen
12 tot 15 meter

Ruime wegprofielen
> 15 meter

Pleinen

Pleinen zijn veelal bijzondere plekken in de stad. Zowel in de inrichting als in het beheer zijn dit unieke plekken die vragen om unieke ontwerp oplossingen en een beheeraanpak op maat. Het zijn bij uitstek ook de plekken die ruimte bieden voor ontmoeting en spel of juist voor openbaar vervoer en deelmobiliteit. De ruimte die de pleinen bieden voor de functies en het gebruik willen we behouden en waar nodig verbeteren. Dit betekent net als bij de groengebieden dat we inpassing van voorzieningen die niet bijdragen aan de functie en het gebruik van de pleinen willen voorkomen, tenzij het echt niet anders kan.

In Hilversum verdienen de brinken speciale aandacht. Dit zijn ruimten die hun oorsprong hebben in de eeuwenoude oorspronkelijke structuur van het dorp. Ze liggen in de oksels van Y-splitsingen van de driften en vormen natuurlijke ontmoetingsplekken op routes tussen centrum en buitengebied. Hetzelfde geldt voor de pleinen en plantsoenen in de villa- en tuinvijken uit de eerste helft van de 20e eeuw. Deze liggen op strategische plekken binnen een ontworpen stedenbouwkundige structuur. Met name de kleine brinken, pleinen en plantsoenen zijn in de tweede helft van de 20e eeuw onder grote gebruiksdruk verwaarloosd, terwijl juist deze een grote bijdrage kunnen leveren voor ontmoeting en spel en groen in de directe woonomgeving.

Groen in de openbare ruimte

Voor groen hebben we een grote opgave om de biodiversiteit te vergroten en maatregelen te nemen om de klimaatbestendigheid te versterken. Daarbij wordt ook gekeken naar mogelijkheden voor ontmoeting, sport en spel. Mede als gevolg van de lockdown-maatregelen tijdens de Corona-pandemie zijn we ons ervan bewust geworden hoe belangrijk een goede openbare ruimte is en dat een groene inrichting op veel plekken wenselijk is.

Wat we minimaal nastreven is behoud van de huidige hoeveelheid groen in de openbare ruimte. Uitbreiding van de hoeveelheid groen is het doel. Inpassing van voorzieningen die niet bijdragen aan de functie en het

gebruik van de groengebieden willen we daarom voorkomen. Dus alleen als het echt niet anders kan, willen we in het groen ruimte bieden voor niet groen gerelateerde functies en voorzieningen. Verbetering en uitbreiding van groen in de openbare ruimte en de groengebieden zijn onderwerp van het programma groen en zijn daarin verder uitgewerkt.

TOEKOMSTBEELD	Straten	Pleinen	Groengebieden
Ruimte voor de (stilstaande) auto in de stad beperken	Ruimte voor auto's geleidelijk aan beperken.	Ruimte voor auto's sterk verminderen.	Geen ruimte geven voor de auto.
Ruimte voor groen en bomen veiligstellen en uitbreiden	Beperkt door: 1. kabels en leidingen; 2. afstand tot de bebouwing.	Afhankelijk van hoofdfunctie plein.	Ruimte behouden en zo mogelijk versterken / ontwikkelen.
Ruimte in de directe woonomgeving om te verblijven, te spelen en elkaar te ontmoeten veiligstellen en uitbreiden	M.u.v. langzaam verkeer routes beperkt door de mobiliteitsfunctie van straten.	Ruimte maken voor spelen en verblijven.	In samenhang met het landschap gericht (beperkt) ruimte maken.
Ruimte voor wandelen, fietsen, openbaar vervoer en deelmobiliteit uitbreiden	Ruimte ten behoeve van langzaam verkeer waar mogelijk vergroten.	Afhankelijk van hoofdfunctie plein. Pleinen zijn m.n. gericht op verblijf en ontmoeting.	Beperkt tot wandelen en fietsen.
Ruimte om overtollig water bij extreme neerslag op te vangen en vast te houden	Afhankelijk van de breedte- en hoogte-verschillen van straten.	Bij (her)inrichting waterberging een plek geven op en onder maaiveld.	Ruimte behouden.
Ruimte voor inpassen van maatregelen op het gebied van duurzame energie	Particuliere voorzieningen op eigen terrein en benutten achterpaden. Collectieve voorzieningen mogelijk onder het maaiveld.	Afhankelijk van hoofdfunctie plein en niet ten koste van verblijfsfunctie en ruimtelijke kwaliteit.	Zeer beperkt ruimte voor energemaatregelen.

LEGENDA	Kansrijk	Beperkt	Niet doen
---------	----------	---------	-----------

3.2 Ruimte vraag

De inrichting van de openbare ruimte hangt sterk samen met de inrichting van de ruimte onder de grond. Zo hebben bomen ruimte nodig om te groeien, heeft het elektriciteitsnet bovengronds traforuimtes en middenspanningsruimtes nodig en vraagt opvang van sterke regenval zowel ruimte op straat als in het riool. Ook met minimale maatvoeringen is zeker in de smalle profielen in Hilversum niet alles boven- en ondergronds inpasbaar. In de bestaande openbare ruimte hebben we ook nog te maken met objecten en elementen die we willen behouden, omdat ze noodzakelijk of waardevol zijn voor de stad. Deze liggen of staan niet altijd op een handige plek. Enkele knelpunten in de ruimte vraag waarmee we te maken kunnen krijgen zijn hierna weergegeven.

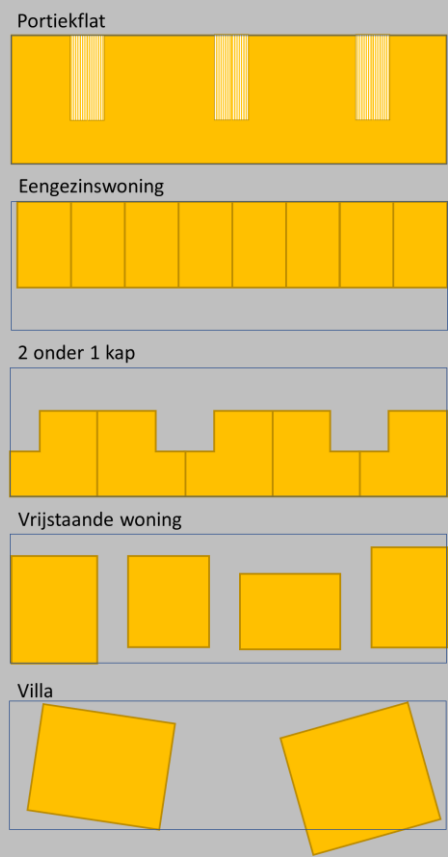
Ruimte voor monumentale boom aan de Minister Hartsenlaan

Bestaande waarden botsen met nieuwe opgaven: De openbare ruimte in onze stad heeft waarden die we willen behouden, zoals groene vingers, boomrijke straten en lanen, waterpartijen en parken en bijzondere pleinen. Daarnaast hebben we te maken met de stedenbouwkundige hoofdropzet met groene assen naar het landschap en lanen die we intact willen houden. Het behoud van bestaande waarden botst soms met nieuwe opgaven, wat bijvoorbeeld bij de verzwaring van een elektriciteitsnet niet altijd goed gaat op plekken waar grote bomen staan. Daarbij is het inpassen van nieuwe middenspanningsstations mogelijk ook nodig op voor ons waardevolle plekken.

Verzwaring elektriciteitsnetwerk staat op gespannen voet met leefbaarheid en veiligheid: Met de huidige ontwikkelingen zal het elektriciteitsnet twee tot vier keer meer belast worden. Voor de verzwaring zijn op maaiveld middenspanningsruimtes nodig. Deze vragen veel ruimte. Dit stuit in de smalle profielen mogelijk op knelpunten voor leefbaarheid en veiligheid, omdat de middenspanningsruimtes in deze straten, met vaak geen tot kleine voortuinen, te dicht op de gevel en te dicht op de rijbaan komen.

Inpassing warmtenet kan boven- en ondergronds knellen: We zullen voor onze warmtebehoefte in de toekomst in gebieden in de stad met voldoende warmtevraag mogelijk een warmtenet of bronnet willen inpassen. Dat is in gebieden met een hoge bebouwingsdichtheid en daarmee vaak beperkte ruimte in de openbare ruimte. Daar kan plaatsing van een warmtenet in de ondergrond knellen met de ligging van het riool, de waterleidingen en bomen als we uitgaan van de gewenste onderlinge afstanden. Op maaiveldniveau moeten voor een warmtenet warmteverdeelstations en bufferruimtes worden ingepast. Hier geldt voor de inpassing hetzelfde als voor middenspanningsruimtes.

Een vingeroefening in straatprofielen

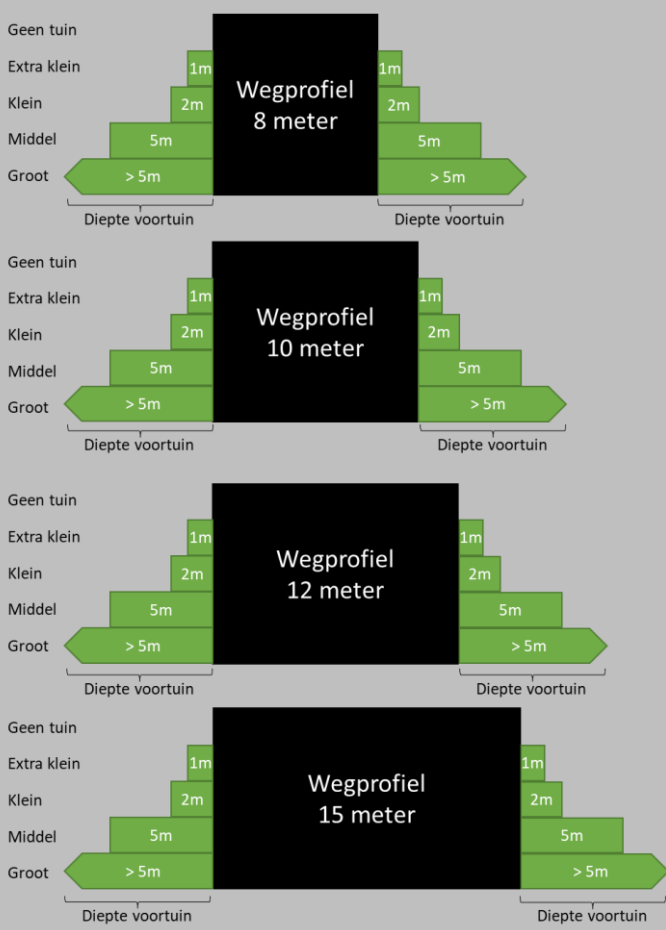

Met de straatprofielen hebben we vanuit verschillende invalshoeken vingeroefeningen gedaan om te doorgronden welke mogelijkheden en beperkingen er zijn om een toekomstbestendige openbare ruimte te realiseren. We hebben dit gedaan door in beeld te brengen welke ruimtevrage elementen in een straat nodig en gewenst zijn om de opgaven in de omgevingsvisie te realiseren. Daarbij is gekeken naar de ruimtevraag op het maaiveld en de ruimtevraag in de ondergrond om inzichtelijk te maken wat mogelijk is en welke knelpunten kunnen ontstaan.

Bij deze analyse hebben we het samenspel tussen de openbare ruimte en de private ruimte betrokken. Daarbij gaat het om het type bebouwing in de woonstraten en de afstand tussen erfgrans en grens bebouwing in de private ruimte. Beide kunnen een groot verschil maken in de behoeften en mogelijkheden in een straat. In een straat met 40 meter lengte kan de woningdichtheid afnemen van 24 appartementen in een portiekflat van 4 verdiepingen naar 2 villa's. Daarmee veranderen ook de benodigde functies, voorzieningen en het gebruik van de openbare ruimte. De afstand tussen erfgrans en de gevel betekent dat er minder of meer functies en voorzieningen op eigen terrein mogelijk zijn, waardoor de druk op de openbare ruimte verschilt. Daarmee hebben het type bebouwing en de afstand tussen erfgrans en de gevel invloed op wat we prioriteit willen en kunnen geven in de openbare ruimte. Daarnaast geeft het ook aan of er veel, weinig of geen ruimte is voor de bewoners om op eigen terrein bij te dragen aan de opgaven.

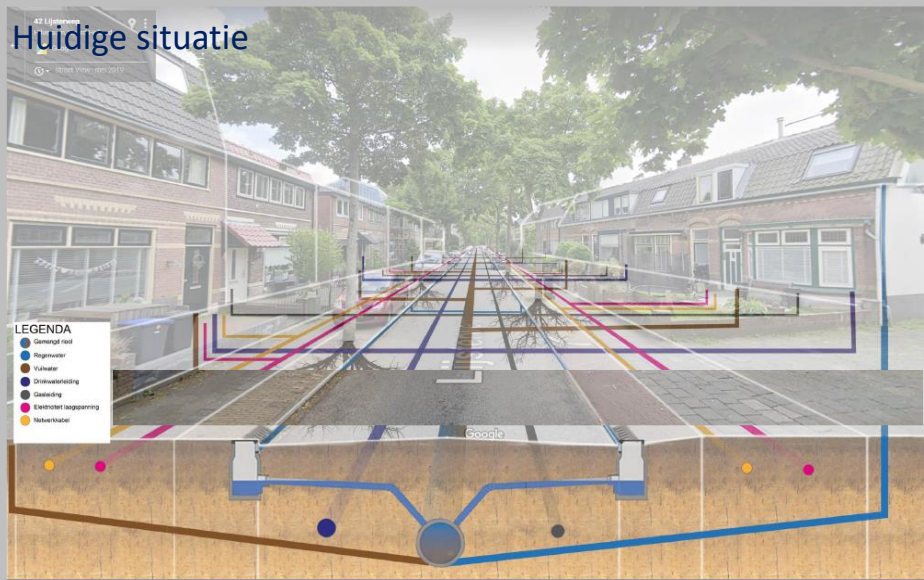
Voor de ambities en opgaven in het toekomstbeeld voor de duurzame openbare ruimte zijn we op zoek gegaan naar wat de minimale maatvoering is voor objecten en elementen op het maaiveld en in de ondergrond. Daarbij spelen allerlei regels, normen, voorwaarden, richtlijnen, handvatten en wensen mee die uiteindelijk tot een bepaalde maatvoering leiden. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de minimale maatvoering van objecten, voorzieningen en wegonderdelen. Ook is daarbij een overzicht opgenomen van de afstanden tussen kabels en leidingen.

Wegprofiel en afstand tot gevel

Illustratie Lijsterweg

Huidig beeld	Ambitie	Dilemma's	Keuzes voor de openbare ruimte
Maaiveld • Aan twee zijden bomen • Smalle trottoirs • Asphalt rijloper • Dubbelzijdig parkeren Ondergrond • Gemengd riool • Drinkwaterleiding • Gas • Elektra • Datacommunicatie	• Woningen energieneutraal en aardgasvrij • Zonnepanelen op de daken • Verzwaring elektranet en collectieve warmteoplossingen • 100% meer verblijfsruimte, bredere stoepen • Waterberging voor piekregenbui • Volledig afkoppelen dakhemelwater en infiltratie regenwater >30% • 50% Minder hittestress door veel groen, • Alle voortuinen >50% groen ingericht en afwatering • Eenzijdig parkeren (halveren parkeerdruk) en deelauto's met laadplekken • Klinkers in de rijweg en open elementenverharding in parkeerstrook • Grote, laaggelegen boomvakken, met grotere bomen	• Middenspanningsruimte kost (parkeer)ruimte op straat • Hoge parkeerdruk noodzaakt tot dubbelzijdig parkeren • Daardoor resteert trottoir van slechts 90 cm • Voortuinen zijn privé bezit, lastig afdwingbaar • Voor inpassen verzaagd elektranet en collectieve warmteoplossing is in ondergrond slechts ruimte voor bomen aan één zijde • Piekregenbui is niet op te vangen in het straatprofiel, aanvullende ondergrondse oplossingen nodig.	• Behouden en versterken dubbele bomenrij • In samenspraak met Liander aangepaste middenspanningsruimte inpassen • Eenzijdig parkeren en deelauto's om parkeerdruk te verminderen • Gescheiden rioolstelsel met infiltratievoorzieningen • Ruimte maken voor spelen op straat

Ruimte maken voor waterberging op maaiveld gaat ten koste van integrale toegankelijkheid: Met de verandering in het klimaat moeten we vaker water op straat bergen, omdat het riool in de lageregelegen delen van de stad de piekbuien niet goed kan verwerken. De ruimte die nodig is voor waterberging in de straten maken we bij voorkeur door de rijbaan lager te leggen dan het trottoir. Het benodigde hoogteverschil tussen trottoir en andere wegdelen maakt dat de straat minder makkelijk oversteekbaar wordt voor mindervaliden.

Tegengaan van hittestress en vergroten van biodiversiteit loopt vast in de ondergrond: Voor deze beide doelen is inpassing van bomen in de straat zeer effectief. In de smalle(re) wegprofielen conflicteert de ruimte die nodig is voor bomen en groen met de ruimte die nodig is voor parkeren (en/of inritten naar de particuliere kavels), omdat dit veelal in dezelfde strook moet plaatsvinden. Ondergronds is het knelpunt dat een kabel- en leidingvrije ruimte rondom de boom moeilijk is te realiseren. Het verbeteren van biodiversiteit en het tegengaan van hittestress staat daarmee in smalle straten onder druk.

Meer ruimte voor verblijven, spelen en ontmoeten in de directe woonomgeving loopt vast in smalle straat: In de smallere profielen zijn er maar zeer beperkte mogelijkheden voor verblijven, spelen en ontmoeten. Het autoluw maken van straten biedt kansen bij om hiervoor ruimte vrij te maken.

Vrijval ruimte voor de auto sluit niet altijd aan bij ruimtebehoefte: De parkeerdruk en parkeerbehoefte in de stad zijn wisselend per gebied. Dit is afhankelijk van het aantal auto's per woning, de ruimte die bewoners op eigen terrein hebben voor het parkeren van auto's en de bebouwingsdichtheid. Vanuit het mobiliteitsbeleid en het parkeerbeleid willen we toewerken naar het verlagen van de parkeerdruk en ook minder parkeerruimte. Het streven is dat de vrijval van ruimte gelijk op kan gaan met de ruimtevraag vanuit andere opgaven. In de praktijk zullen we bij het (her)inrichten van de openbare ruimte meemaken dat de verschillende opgaven in tijd, locatie en hoeveelheid niet op elkaar aansluiten. Ook hiervoor geldt dat in de smallere profielen dit dilemma groter is dan in de bredere profielen.

Ontwikkeling in de tijd veroorzaakt extra druk op de ruimte in de openbare ruimte: Het is de bedoeling dat er in de loop van de tijd veranderingen zullen optreden in wat er aan functies en voorzieningen in de openbare ruimte nodig is. Zo zal het gasnet in 2040 zo goed als verdwenen moeten zijn en zullen nieuwe energienetten hun plek hebben ingenomen. Evenzogoed vermindert het aantal parkeerplekken voor de privéauto en zullen er plekken voor deelsvervoer worden gerealiseerd. Dit zal echter niet altijd in een keer kunnen worden gerealiseerd. Daarmee ontstaat er voor kortere of langere tijd extra druk op de openbare ruimte.

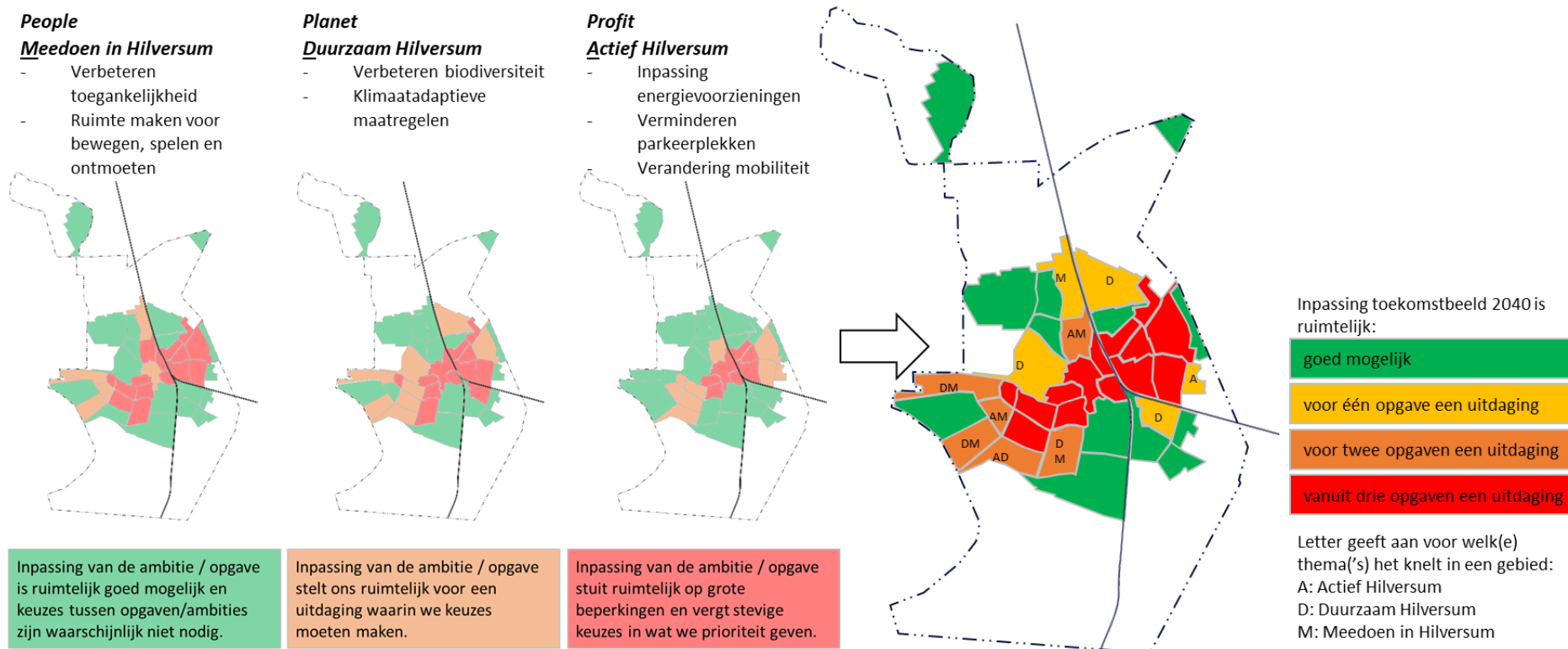

Stenen spel Ooievaarplein

3.3 Waar in Hilversum liggen de ruimtelijke uitdagingen?

Met de ambities/opgaven zoals deze in de omgevingsvisie zijn opgenomen als uitgangspunt is in kaart gebracht waar het in Hilversum een kleinere of grotere uitdaging is om deze ruimtevragende ambities/opgaven in te passen in de beschikbare openbare ruimte. Daarin wordt duidelijk in welke gebieden de impact van de opgaven op de beschikbare ruimte meer of minder prangend wordt.

Wat duidelijk wordt is dat het realiseren van de ambities en opgaven vanuit beschikbare ruimte in de villaparken, het compacte villagegebied met uitzondering van het gebied Boomburg en de wijken uit de jaren '60 en '70 niet snel zal knellen. De planmatige uitbreidingswijken uit de periode tot 1960 geven een gemêleerd beeld waarin het knelt op een of twee opgaven. Het centrum, de vroege uitbreidingsgebieden (tot circa 1920) en de krappe wijken in Hilversum Oost vormen juist het gebied waarin we met de beschikbare openbare ruimte mede ook in relatie tot bestaande waarden op twee of drie van de opgaven keuzes zullen moeten maken in wat we prioriteit geven.

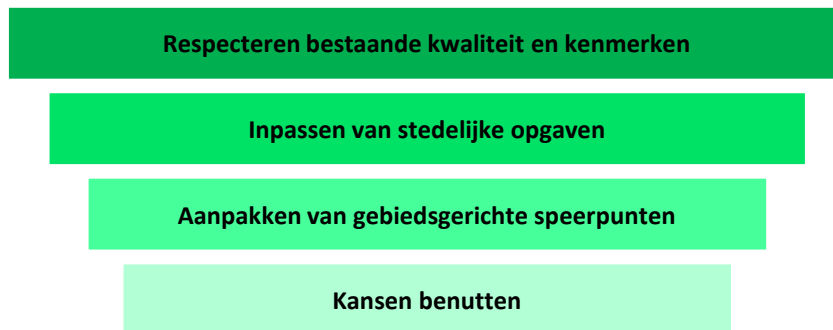

3.4 Basisprincipes

Om bij de toekomstige ontwerpogaven niet steeds opnieuw het wiel te moeten uitvinden wat betreft de prioriteiten in de opgaven en de keuzes die we voorstaan, hanteren we vier basisprincipes:

- I. **We respecteren de bestaande kwaliteiten en kenmerken van de openbare ruimte en versterken deze waar mogelijk en kiezen ervoor om gebiedsgericht prioriteiten te stellen in de opgaven.** Dat betekent concreet dat we bijvoorbeeld bestaande boomstructuren niet aantasten om daarmee ruimte te maken in de ondergrond. En ook dat we oorspronkelijke structuur van driften en brinken niet aantasten. Daarnaast staan bewegen, ontmoeten en spelen, inclusiviteit en ombuiging naar toepassing van circulaire materialen centraal.

De openbare ruimte in Hilversum is bedoeld en geschikt voor iedereen. Vanwege de in een bestaande stad nu eenmaal beperkte ruimte zullen we vaak keuzes moeten maken tussen verschillende belangen, doelen, functies, wensen en behoeften. Voor het stellen van de prioriteiten hanteren we onderstaande volgorde:

Per buurt/plek maken we daarmee duidelijke keuzes in plaats van alles een beetje te bedienen. Dit heeft als consequentie dat wat op de ene plek in de stad wel kan op een andere plek in de stad niet kan.

Van de 12 thema's waarvoor in hoofdstuk 2 de beleidsdoelen zijn opgenomen, zijn de thema's energie, circulaire materialen en bodem stedelijke opgaven in de zin dat we hier overal in de stad aan moeten werken. Het gaat dan om het aardgasvrij maken van de stad, het CO2-neutraal maken van inrichting en beheer openbare ruimte, het realiseren van een circulaire openbare ruimte en het zorgen voor een goede bodemgezondheid. De andere opgaven zijn meer gebiedsgebonden in hun uitwerking en belang. Daarom kijken we per gebied wat er nodig en mogelijk is om onze ambities voor de stad te verwezenlijken.

- II. **We hanteren bij ontwerpogaven de regel: "Als het niet kan zoals het moet, dan moet het zoals het kan".** Met de toepassing van deze regel gaan we steeds op zoek naar een ontwerpoplossing die zo optimaal mogelijk bijdraagt aan het realiseren van onze doelen. Ook als dit meerkosten met zich meebrengt. De toepassing van deze regel is uiteraard gebonden aan spelregels. We houden ons aan wettelijke voorschriften en normen en tornen niet aan veiligheid. In het handboek openbare ruimte wordt uitgewerkt hoe met deze grondregel om te gaan en welke voorwaarden we daar als gemeente aan stellen aan onszelf en aan anderen.

90 jaar oude Acacia's worden gespaard bij rioolvervanging

Sterrelaan

In de Sterrelaan in de wijk Boomburg zijn de riolering en de weg toe aan vervanging. De straat is smal en bovenop het gemengde rioolstelsel staan 90 jaar oude bomen. De Acacia's vormen als het ware het dak boven de straat. Acacia's zijn voor het beheer niet de ideale straatbomen door de wortelopdruk die ze kunnen veroorzaken.

Het gemengde riool is op veel plekken stuk en niet toekomstbestendig. De enige optie is om een nieuw gescheiden riool aan te leggen in de rijweg. Omdat de weg maar 4 meter breed is en de kronen van de bomen de werkzaamheden voor de rioolvervanging enorm zullen hinderen is het voornemen van de gemeente om alle bomen te verwijderen. Daarmee creëren we de ideale beheersituatie, en maken we de straat weer toekomstbestendig.

Bij de presentatie van het plan aan de buurt wordt dat de bewoners van de Sterrelaan hun bomen willen behouden. De bomen bepalen de karakteristiek van de straat. Samen met de aannemer die straks ook het werk gaat uitvoeren werken we verschillende scenario's uit om bomen te behouden en het riool te kunnen vervangen. Het lukt helaas niet om alle bomen te behouden. Maar in samenspraak met de bewoners komen we tot een plan waarin we de helft van de bomen kappen en meer bomen terugplanten.

Het resultaat is dat we naar tevredenheid van de inwoners bij de uitvoering de bomenlaan kunnen behouden. Om dit te realiseren zullen we extra kosten moeten maken voor verleggingen van kabels en leidingen.

- III. **We zoeken samen met de grondeigenaren van woningen, bedrijven en overige private terreinen ruimte voor nieuwe voorzieningen.** De openbare ruimte is maar een klein gedeelte van het totale oppervlak van de gemeente waarin we niet alles kunnen oplossen en realiseren. Daarom willen we vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid in de openbare ruimte en op particulier terrein de ruimte vinden om bijvoorbeeld: de biodiversiteit te vergroten; het overtollig water bij extreme neerslag te bergen; samen maatregelen te nemen voor duurzame energie of om meer beweegruimte te realiseren.

Skatelandchap in Arenapark bij hoofdkantoor Nike

- IV. **Bij elke opgave waarbij we in de stad openbare ruimte (her)inrichten staat samenwerken centraal.** Dat wil zeggen dat we altijd vanuit de ruimtelijke en sociale beleidsdoelen voor de stad in beeld brengen:

- wat er in een projectgebied nodig is en bij een opgave kan worden meegenomen;
- welke voorwaarden in een projectgebied moeten worden geschapen voor het (op een later moment) realiseren van beleidsdoelen in aangrenzende gebieden. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om ruimtereserveringen.

Hoofdstuk 4

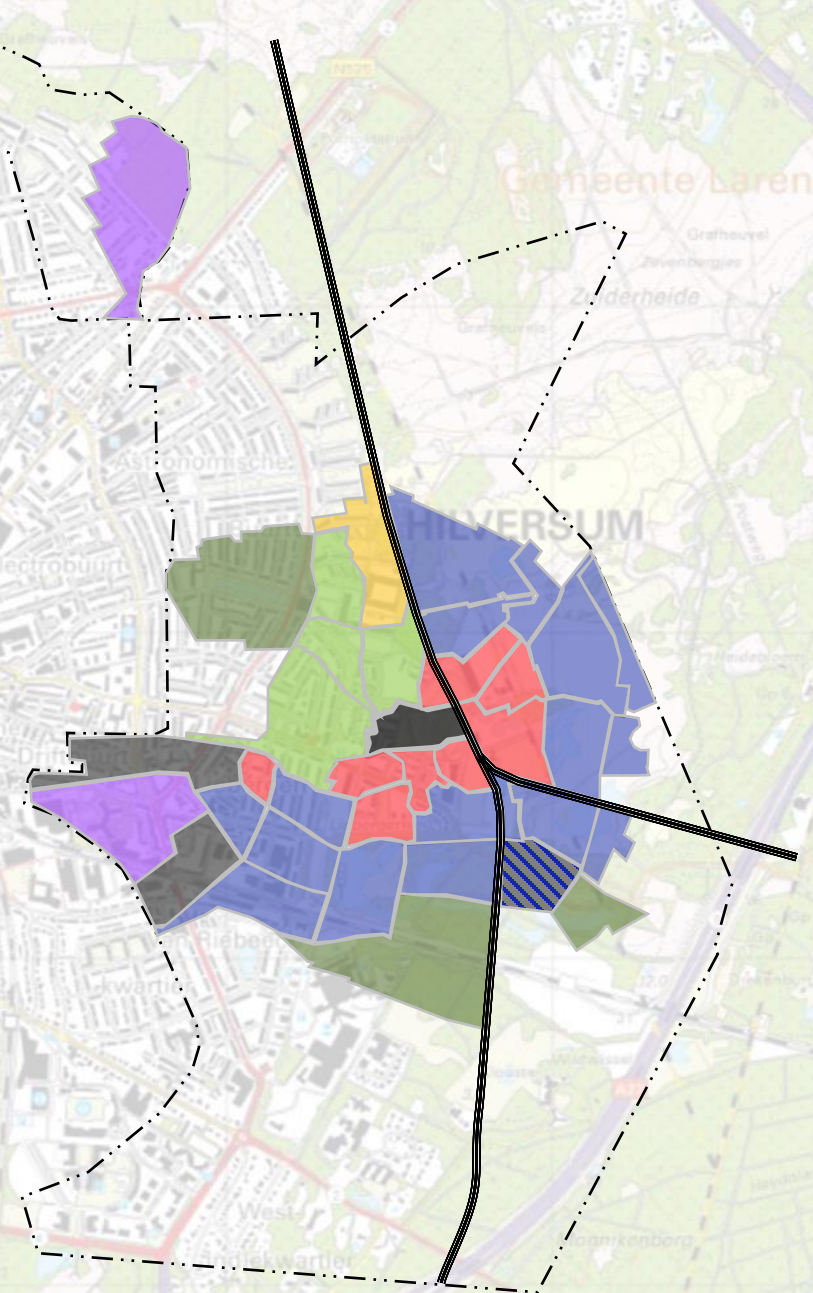
Gebiedsgerichte uitwerking

Voor de gebiedsgerichte uitwerking van de ambities voor de openbare ruimte hebben we de gebieden ingedeeld op basis van de ruimtelijke opbouw/verschijning. Binnen een gebied is de ruimtelijke opbouw van de verschillende buurten en straten niet overal gelijk. Daarom zal ook per plek of straat de situatie ter plaatse bepalend zijn voor wat kan of wat niet kan.

Voor elk gebied is compact de stedenbouwkundige karakteristiek en de karakteristiek van de openbare ruimte beschreven. Daarnaast zijn de te behouden/versterken waarden benoemd en de speerpunten die voor de betreffende gebieden prioriteit hebben.

We onderscheiden in Hilversum de volgende gebieden:

- Centrum
- Vroege uitbreidingswijken
- Planmatige uitbreidingswijken tot 1960
- Planmatige uitbreidingswijken na 1960
- Compacte villagegebieden
- Villaparken
- Werkgebieden – kantoren
- Werkgebieden - bedrijven

4.1 Centrum

Karakteristiek en speerpunten Centrum

Stedenbouwkundig

Organisch stratenpatroon op basis van landschap en cultuurhistorie. Aaneengesloten bouwblokken met duidelijke voor- en achterkanten. Kleinschalige gevarieerde architectuur.

Openbare ruimte

Straten, stegen, voetgangersgebied, pleinen en brinken op knooppunten van driften. Hoge gebruiksdruk. Verharding van gevel tot gevel, geen voortuinen. Representatieve inrichtingsmiddelen. Groen/bomen op brinken, pleinen (en langs hoofdwegen).

Streefbeeld

Visitekaartje voor de stad, waar het verblijfsklimaat voor het winkelend publiek en overige bezoekers van de stad optimaal is. Parkeren inpandig concentreren en aan de randen. Vanwege representativiteit een hoge kwaliteit van de openbare ruimte.

Te behouden / versterken waarden

- ☐ De afwisseling van compacte openbare ruimte, groene plekken en winkelstraten met een geborgen karakter, afwisseling pleintjes en straten.
- ☐ Levendigheid versterken (verblijfskwaliteit) o.a. door behouden autovrij verblijfsgebied.
- ☐ Goede bereikbaarheid voor auto en fiets.

Speerpunten

- ☐ Klimaatadaptatie en water: Maatregelen om wateroverlast bij piekbuien tegen te gaan.
- ☐ Sociale Relevantie: Versterken verblijfskwaliteit in aansluiting bij de maatschappelijke functies van het centrum: horeca, maatschappelijke voorzieningen, winkelfunctie. Daarbij focus op openbare ruimte is en blijft van iedereen.
- ☐ Gezonde en veilige leefomgeving: Ruimte voor groen (bomen voor schaduwplekken/hittestress) en ontmoeten, bewegen en spelen versterken.
- ☐ Mobiliteit: Verbeteren veilige voetgangers- en fietsbereikbaarheid en behouden OV-functie.

Kansen

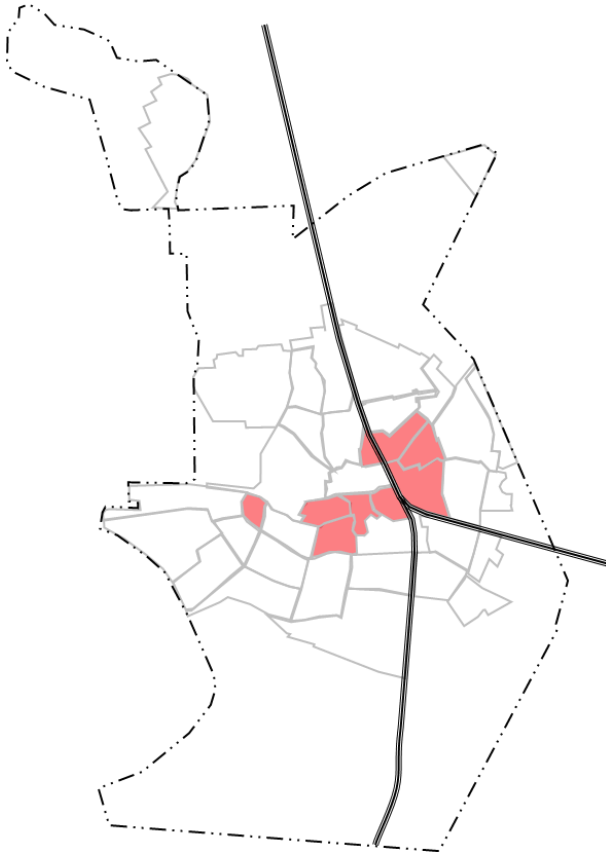
- Mobiliteit: Stadsdistributie.

Onduidelijke inrichting Stationsstraat, dichtslibbende Groest en heringericht Keiplein

4.2 Vroege uitbreidingswijken

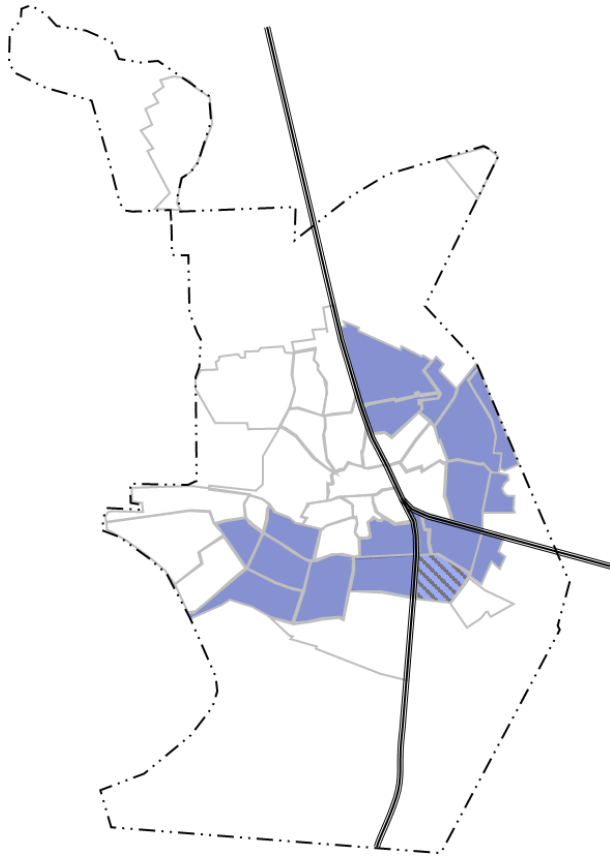
Karakteristiek en speerpunten Vroege uitbreidingswijken

Stedenbouwkundig	Het stratenpatroon is gebaseerd op de oorspronkelijke verkaveling van het landelijk gebied. Aaneengesloten bouwblokken en een hoge bebouwingsdichtheid. Fijnkorrelige architectuur met beperkte uitstraling. Kleinschalige arbeiderswoningen, afgewisseld met bedrijfjes/bedrijventerreinen.
Openbare ruimte	Zeer smalle straten. Stenig straatbeeld, waarin (geparkeerde) auto's overheersen. Plekken en pleintjes ontbreken vrijwel geheel. Vaak verouderde inrichting en veelal geen voortuinen.
Streefbeeld	Levendige stadswijken, met woon- en kleinschalige werk(winkel)functies, met goede leefbaarheid, meer ruimte voor verblijf en oplossing voor hoge parkeerdruk in de smalle straten.
Te behouden / versterken waarden	• Boomstructuur in basis behouden (beide zijden, grote bomen). • Dorpse maat en sfeer voor architectuur en openbare ruimte. • Ruimte voor groene voortuinen, geborgenheid behouden. • Sociale cohesie vergroten door straten meer in te richten als shared space t.b.v. ontmoeting, verblijf en spelen/bewegen. • Driften en brinken, ook als schakel binnenstad – buitengebied Auto is te gast.
Speerpunten	• Water: maatregelen om wateroverlast bij piekbuien tegen te gaan. • Mobiliteit: Meer ruimte voor langzaam verkeer, verbeteren veiligheid trottoirs (stoepbreedte) en ruimte maken voor deelmobiliteit. • Sociale relevantie: Verbeteren van de verblijfskwaliteit door Brinken (Pleintjes) voor ontmoeting inrichten en schoolpleinen multifunctioneel gebruik mogelijk maken. • Water: Meer ruimte voor opvang overtollig water (infiltratie / klimaatadaptatie). • Biodiversiteit / gezonde leefomgeving: Vergroenen van de straten. Gezonde leefomgeving: Meer ruimte voor spelen.
Kansen	

Smal profiel Lijsterweg, auto bepaalt het beeld in de Reigerstraat en monumentale laanbeplanting in de Marconistraat

4.3 Planmatige uitbreidingswijken tot 1960

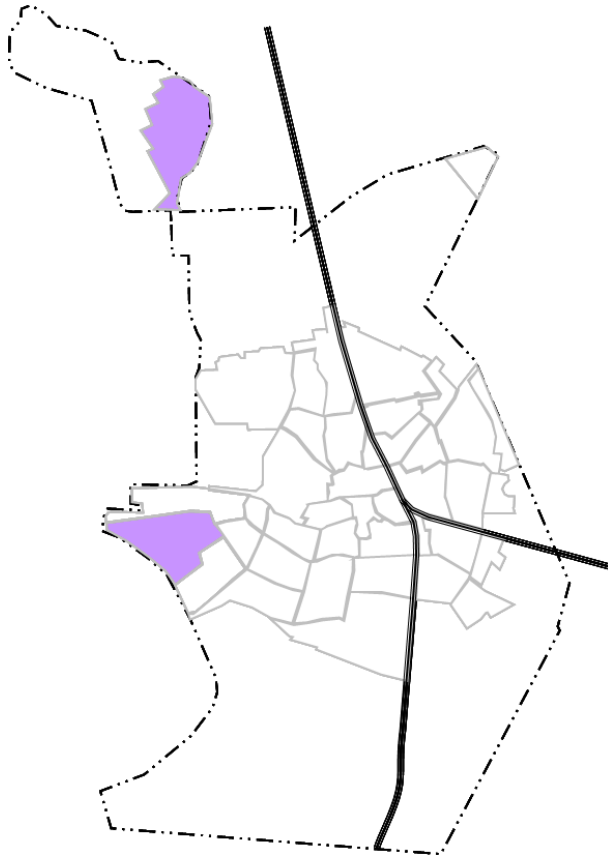

Karakteristiek en speerpunten planmatige uitbreidingswijken tot 1960

- Stedenbouwkundig** Plaatselijk monumentale totaalcomposities gebaseerd op symmetrieassen, groene assen, hoekverdraaiingen of de landschappelijke ondergrond. Aaneengesloten bouwblokken, hoge bebouwingsdichtheden. Latere realisatie halfopen bouwblokken en strokenbouw en deels vrijstaande woningen of 2 onder 1 kapwoningen. Verspringende rooilijnen. Eenheid in architectuur (straatwanden in één keer gemaakt), hoekoplossingen.
- Openbare ruimte** Straten en bijzondere plekken bij markante gebouwen met functies (zoals scholen). Voortuinen dragen zorg voor groen beeld. Architectonische erfgrenzen langs voortuinen. Eenvoudige straatprofielen van rijbaan met twee verhoogde trottoirs, of met rabatstroken. Langsparkeren op de rijbaan of op rabatstroken. Plantsoenen, groene assen, waterpartijen als onderdeel van de stedenbouwkundige structuur. Laanbomen langs de wegen van de wijken. Hoge parkeerdruk, soms ook in bermen.
- Streefbeeld** Prettige woonwijken, met heldere structuur, fraaie zichtlijnen en markante plekken, met voldoende verblijfsvoorzieningen en groen.
- Te behouden / versterken waarden**
- ☐ Goed doordachte voorzieningen- en groenstructuur in de wijk, zoals de groene assen en bomenlanen.
 - ☐ Waardevolle laanbeplanting met veel verschillende boomsoorten.
 - ☐ Ruim opgezette openbare ruimte.
- Speerpunten**
- ☐ Water en biodiversiteit: Monumentale groene ruimte multifunctioneler inzetten voor verblijf, spelen, waterberging en biodiversiteit met behoud van monumentaal karakter en zichtlijnen naar het buitengebied. Verminderen van het oppervlak verharding ten gunste van groen en waterberging
 - ☐ Ruimtelijke kwaliteit: Aanbrengen van meer samenhang in de verhardingskeuze.
 - ☐ Mobiliteit: Ruimte maken voor deelmobiliteit om mobiliteitstransitie op gang te brengen.

4.4 Planmatige uitbreidingswijken na 1960

Karakteristiek en speerpunten planmatige uitbreidingswijken na 1960

Stedenbouwkundig Stedenbouwkundig totaalconcept, onafhankelijk van onderliggend landschap. Eigen voorzieningenpakket aanwezig. Hiërarchisch ruimtelijke opbouw in de vorm van de reeks: wijk, buurt, blok, woning. Compositie van strokenbouw, geschakeerd rond een ringweg. Scheiding van functies. Buurtjes naar binnen gekeerd en variabel van opzet: heldere structuur: strokenbouw gekoppeld aan hoven; strokenbouw langs continue slingerende wegen. Laagbouw of combinatie laag- en (middel)hoogbouw. Karakteristieke aanwezigheid van openbaar groen en tuinen. Soms geen duidelijk onderscheid voor- en achterkanten woningen.

Openbare ruimte Hiërarchisch wegenpatroon: ringweg en hoven. Hiërarchisch groensysteem als bindend element tussen de buurten en als overgang naar het omringende landschap. Pleintjes in de hoven bij verspringen van de rooilijnen. Hoven: in de Hilversumse Meent ingericht als woonerf, Kerkelanden ingericht met rijweg en verhoogde trottoirs. Veel openbaar groen qua structuur niet helder, niet goed te beheren, probleem met sociale veiligheid.

Streefbeeld Prettige, ruime, rustige, veilige woonwijken, met herkenbare tijdgeest met heldere groenstructuur, waarvan de kwaliteit ook op lange termijn is gewaarborgd.

Te behouden / versterken waarden

- ☐ De oorspronkelijke hoofdopzet met duidelijk gescheiden structuur
- ☐ Goede en veilige routes
- ☐ Veel mogelijkheden voor sport en spel
- ☐ Water en groen

Speerpunten

- ☐ Biodiversiteit: De royale openbare ruimte en de ligging grenzend aan het buitengebied maken het relatief gemakkelijk om de natuur de wijk in te halen. Inheemse boom- en plantensoorten zijn uitgangspunt.
- ☐ Mobiliteit: Verbeteren van de fietsverbindingen naar het centrum en treinstations en stimuleren deelvervoer.
- ☐ Voor iedereen - inclusief: Verbeteren sociale veiligheid
- ☐ Voor iedereen - inclusief: Verbeteren toegankelijkheid

Kansen

Smalle straten (Meikevermeent en Vlindermeent) met veel as verspringingen in de Hilversumse Meent.

4.5 Compacte villagebieden

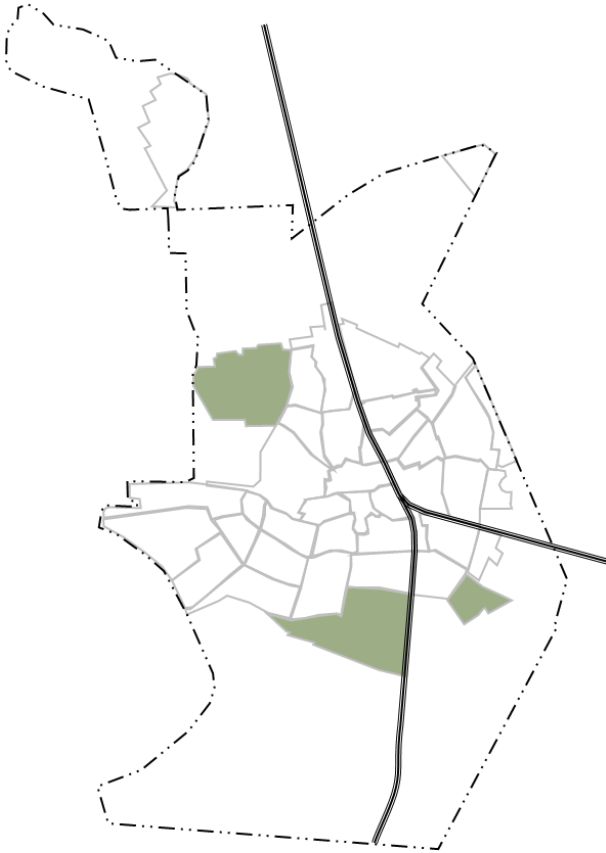

Karakteristiek en speerpunten Compacte villagebieden

Stedenbouwkundig	Planmatige opzet. Orthogonaal wegensetel of gebogen straten. Deels gebaseerd op reliëf (loodrecht op of parallel aan hoogtelijnen). Veelal vrijstaande woningen of 2 onder 1 kapwoningen op ruime kavels. Lage bebouwingsdichtheid. Verspringende rooilijnen, diversiteit in (villa)architectuur.
Openbare ruimte	Sfeervolle openbare ruimte met kwalitatief hoogwaardige uitstraling. Markante verbredingen van de rijbaan bij Y-splitsingen, soms voorzien van plantsoen in het midden. Straten en enkele bijzondere groenplekken (Dudokpark, Peerlkamplaan, Rozarium). Trottoir en rijbaan op gelijk peil. Informeel langsparkeren, deels op weg deels op rabatstroken van gebakken materiaal. Veelal bijzondere patronen. Grote voortuinen en achtertuinen dragen zorg voor groen beeld. Openbare ruimte is schaars aanwezig. Private erven steeds meer als parkeerterrein ingericht. Laanbomen veelal 2e grootte langs vrijwel alle wegen. Parkeerdruk op enkele plekken rond bedrijven. Ad hoc afsluitingen met schrikhekkens lelijk. Bochtige wegenstructuur leidt tot oriëntatieproblemen.
Streefbeeld	Behoud van kwaliteit van sfeervolle, hoogwaardige woongebieden, door versterken/ behouden kwaliteit openbare ruimte, waaronder het groene karakter van de private erven.
Te behouden / versterken waarden	☐ Kronkelige stratenpatroon (driften). ☐ Groene karakter door groene tuinen en statige villa's. ☐ Monumentale hekken rondom tuinen.
Speerpunten	☐ Sociale relevantie en mobiliteit: Versterken/herstellen shared space-gedachte, verminderen straatparkeren / verbeteren langzaam verkeer toegankelijkheid. ☐ Ruimtegebruik: Voor onder meer parkeren en energietransitie kijken we naar de inzet van private grond, omdat er weinig openbare ruimte is, zodat meer verblijfsruimte in de openbare ruimte ontstaat.
Kansen	☐ Biodiversiteit: Extra kansen creëren voor biodiversiteit, private ruimte inzetten.

4.6 Villaparken

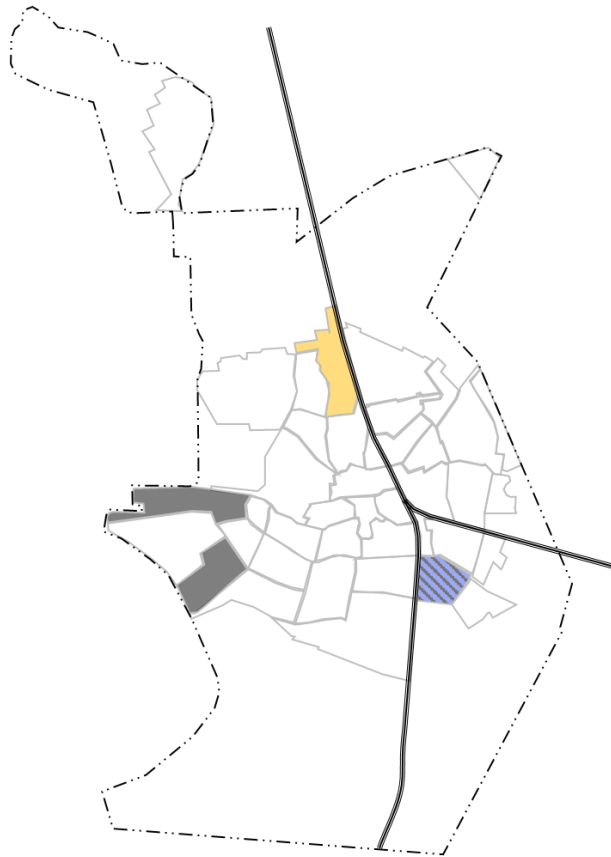

Monumentale laanbeplanting Mozartlaan

Karakteristiek en speerpunten Villaparken

Stedenbouwkundig	Planmatige opzet met gebogen stratenpatroon en enkele formele eenheden (Kraanvogelplein e.o., Parklaan, Beethovenlaan). Stratenpatroon deels gebaseerd op reliëf of historische wegen. Vrijstaande woningen op zeer ruime kavels. Daardoor zeer lage bebouwingsdichtheid. Verspringende rooilijnen, diversiteit in architectuur.
Openbare ruimte	Openbare ruimte bestaat uit lanen en enkele bijzondere groenplekken. Markante verbredingen van de rijbaan bij Y-splitsingen, soms voorzien van plantsoen in het midden. Brede grasbermen met monumentale bomen langs wegen. Eenvoudige profielen en materiaaltoepassingen. Parkeren vooral op eigen terrein. De grote tuinen geven groen beeld. beeldbepalend (bossfeer) is opgaand groen langs zij- en achtergrenzen van de percelen. Openbare plekken schaars aanwezig. Hoge parkeerdruk rond scholen en bedrijven. Verkeersveiligheid onder druk, omdat brede profielen leiden tot hard rijden. Bochtige wegenstructuur leidt tot oriëntatieproblemen.
Streefbeeld	Behoud van kwaliteit van bosachtige, hoogwaardige woongebieden, door versterken/ behouden kwaliteit openbare ruimte, waaronder het zeer groene karakter van de openbare ruimte en private erven. Relatief eenvoudige inrichting openbare ruimte.
Te behouden / versterken waarden	☐ Zware laanbeplanting ☐ Zeer ruimte wegprofielen met groene bermen ☐ Hoge natuurwaarden ☐ Gebogen wegenstructuur ☐ Enkele markante, statige plantsoenen ☐ Weinig auto's op straat
Speerpunten	☐ Water en Biodiversiteit: Verminderen van de verharding in de openbare ruimte (vergroenen, infiltratie). ☐ Biodiversiteit: Extra kansen creëren voor biodiversiteit: private ruimte inzetten en bloeiende bermen aanleggen. ☐ Gezonde en veilige leefomgeving: Ruimte bieden voor spelen /ontmoeten in de openbare ruimte op bij de locatie passende wijze.
Kansen	☐ Sociale relevantie: Verbeteren verbindingen met omliggende wijken (recreatief gebruik door bewoners van andere buurten).

4.7 Werkgebieden

Karakteristiek en speerpunten Werkgebieden

Stedenbouwkundig

Bedrijventerreinen: Economisch bepaalde maximale uitgifte bedrijventerreinen. Rooilijn op grens openbaar - privé. Grote bouwvolumes (hallen).

Kantoorgebieden: Planmatige opzet. Hoogbouw langs (slingerende en deels slecht herkenbare) hoofdroute. Bebouwing omgeven door geprivatiseerd groen. Geprivatiseerde parkeerterreinen en ondergrondse parkeerplaatsen.

Openbare ruimte

Bedrijventerreinen: Minimale straatprofielen. Grote parkeerdruk en veel vrachtverkeer. Inrichting weinig representatief: materiaalkeuze en krappe profielindeling gericht op functie. Beperkte aanwezigheid van groen. Brede uitritten (vaak over volle breedte perceel).

Kantoorgebieden: Straatprofielen variabel per gebied. Binnen gebieden samenhangend ingericht. Veel ruimte voor parkeren maar desondanks grote parkeerdruk. Representatieve sfeer. Veel groen en grote bomen Mediapark niet openbaar. Openbare ruimte wordt steeds kleiner door verdichting met nieuwe gebouwen.

Streefbeeld

Bedrijventerreinen: Robuuste en veilige terreinen, met een op de bedrijfsterreinen toegesneden inrichting, waarbij rekening is gehouden met transport en bezoekersverkeer, parkeren en herkenbaarheid.

Kantoorgebieden: Representatief kantorenpark met veel groen, goede materiaalkeuze en consequente toepassing. Goed verblijfsklimaat voor pauzerende werknemers. Parkeren inpandig en/of ondergronds.

Speerpunten

- ☐ Mobiliteit: Verbeteren verkeersveiligheid voor fietser. Verbeteren bereikbaarheid voor fietsers mede om de parkeerdruk te verlagen en verminderen parkeerdruk in kantoorgebieden.
- ☐ Gezonde leefomgeving: Verblijfs- en gebruikskwaliteit voor gebruikers en bezoekers vergroten, ook voor pauzeren.
- ☐ Biodiversiteit: Vergroenen van de openbare ruimte en ruimte bieden aan infiltratie en verminderen van de verharding in de openbare ruimte.
- ☐ Mobiliteit: Kansen voor deelmobiliteit vergroten.
- ☐ Gezonde leefomgeving: Verbeteren verblijfskwaliteit van deze gebieden door de openbare ruimte in te richten op verblijven, ontmoeten, bewegen en spelen.

Kansen

Bedrijfsstraten Loswal en Arendstraat

Hoofdstuk 5

Van nu naar straks

Hilversum heeft 732 straten. In deze straten willen we in de komende twee à drie decennia het toekomstbeeld realiseren zoals uiteengezet in de Omgevingsvisie. Voor sommige straten vraagt dit om weinig inspanning en is het makkelijk inpasbaar. Voor andere straten vergt het juist een grote inspanning of is het moeilijk inpasbaar.

Voor de leefbaarheid en toegankelijkheid van Hilversum willen we het toekomstbeeld realiseren met zo min mogelijk overlast voor de inwoners, ondernemingen en bezoekers van Hilversum. Dat betekent dat we het liefst maar één keer in een straat aan het werk zijn als we er zaken willen aanpassen.

In de manier waarop we naar het werk in de openbare ruimte kijken, betekent het dat we in komende decennia bij elke straat waar we om wat voor reden dan ook aan de slag moeten met de openbare ruimte steeds over de volle breedte moeten kijken welke opgaven er in die straat nog meer zijn. Voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit door het verbeteren van de biodiversiteit, het nemen van klimaatmaatregelen en het aardgasvrij maken van Hilversum en alle andere opgaven die we hebben in de openbare ruimte kunnen we geen kansen om deze te realiseren ongewild voorbij laten gaan. Integraal werken aan inrichting en beheer van de openbare ruimte is daarvoor onontbeerlijk. Dat begint bij het programmeren en plannen van investeringen en activiteiten in de openbare ruimte. Het eindigt bij een goede uitvoering van de werkzaamheden. En ook als we dit allemaal goed voor elkaar hebben zullen de opgaven en ambities ons in de komende jaren voor grote uitdagingen stellen die we niet altijd kunnen oplossen.

5.1 Vier leidende opgaven om samen te werken aan herinrichting Hilversumse straten

Om te komen tot een aanpak waarin samenwerken centraal zien we vier leidende opgaven die ons moeten helpen bij het programmeren, plannen en uitvoeren van projecten en activiteiten in de openbare ruimte:

Toekomstbestendig vervangen openbare ruimte

We werken jaarlijks in een aantal straten aan de vervanging van de riolering, verharding en overige onderdelen in de openbare ruimte, zoals groen, meubilair, verlichting en civieltechnische kunstwerken. De riolering is leidend voor de programmering en planning van de vervangingsinvesteringen. De reden hiervoor is dat bij vervanging van de riolering een straat over de breedte vaak grotendeels moet worden opgebroken. Om het rioolstelsel in stand te houden moet er jaarlijks 6,5 kilometer riool worden vervangen (bron: Watermanagementplan 2021 – 2026).

De vervangingsopgave van het riool is een natuurlijk moment om voor een straat te beoordelen wat er verder nodig is om het toekomstbeeld te realiseren en dit ook te betrekken in de aanpak. Het gaat dan onder meer om biodiversiteit, klimaatadaptatie, toegankelijkheid, ruimte voor spelen, bewegen en ontmoeten, verandering van mobiliteit en toepassing circulaire materialen. Daarbij moet worden geïnventariseerd welke mogelijkheden er zijn voor het koppelen van budgetten uit andere beleidsvelden voor deze opgaven die gelijk met de vervangingsopgave worden meegenomen.

Naast vervangingsinvesteringen doen we ook groot onderhoud aan straten en wegen. Hierbij wordt de openbare ruimte in principe niet aangepast. Toch is ook dit een moment waarop minder ingrijpende opgaven kunnen worden meegenomen om onze ambities te realiseren.

Tot voor kort was de opgave van de rioolvervanging leidend voor de programmering en planning van alle andere investeringen aan de openbare ruimte. Met de opgave van het aardgasvrij maken van Nederland, de opgave om brosse gasleidingen te vervangen en snelle veranderingen in de energiebehoefte zien we dat deze opgaven van de nutsbedrijven niet alleen meer volgend zijn, maar juist ook richtinggevend worden in de programmering en planning.

Hilversum aardgasvrij en aanpak brosse leidingen

Om Hilversum voor 2050 aardgasvrij te maken moeten in alle straten nog maatregelen worden genomen. Dat betekent dat er de komende 27 jaar in gemiddeld 27 straten per jaar moet worden gewerkt aan deze transitie. Voor de ambitie om in 2040 deze transitie gereed te hebben betekent dat gemiddeld 43 straten per jaar moeten worden aangepakt.

Bij deze transitie wordt het elektranet verzwakt en worden vervangende warmteoplossingen (collectieve warmtenetten, warmte-koude-opslag e.d.) gerealiseerd. De straat zal open moeten om het elektranet te verzwaken, vervangende warmteoplossingen aan te leggen en gasleidingen te verwijderen. De verzwaring van het elektranet wordt uitgevoerd en bekostigd door Liander. Voor andere warmteoplossingen zijn we afhankelijk van initiatieven vanuit inwoners en ondernemers.

Een ander belangrijk principe bij de programmering is dat Liander de opgave heeft om voor 2032 de brosse gasleidingen te vervangen. De vervanging van brosse gasleidingen moet plaatsvinden vooruitlopend op de uitvoering van eventuele andere werkzaamheden in verband met explosiegevaar bij grondroerende werkzaamheden.

Gebiedsontwikkeling

Met de prognoses en de positie van Hilversum in de regio is de ambitie beperkte groei, middels transformatie van gebieden en inbreiding van woningen. Dit betekent dat de gebiedsontwikkeling mogelijkheden biedt om ook openbare ruimte opnieuw in te richten. De (her)ontwikkeling van gebieden is het natuurlijk moment de inrichting van de openbare ruimte conform het toekomstbeeld uit de Omgevingsvisie te realiseren ten laste van de grondexploitatie van de ontwikkelingslocatie. Aangezien de gebiedsontwikkeling vooral herontwikkeling en inbreiding betreft is de gebiedsontwikkeling veelal eveneens volgend op de programmering en planning van de rioolvervanging.

Sociaal-economische ontwikkeling

Een vierde opgave waarop het programmeren en plannen van ingrepen in de openbare ruimte kan meeliftten is de aanpak van sociaal-economische knelpunten waarmee we inspelen op de veranderende samenstelling en groei van de bevolking en de scheve verdeling in welvaart aanpakken. Investerings in een openbare ruimte die aantrekkelijk is voor ontmoeting en verbinding kunnen bijdragen aan de sociaal-economische ontwikkeling van buurten en wijken. Een schone, hele en veilige openbare ruimte is hiervoor de ondergrens. Het is dan ook goed om bij het bepalen van de aanpak voor een wijk te beoordelen hoe aanpassingen in de openbare ruimte kunnen bijdragen aan de gewenste sociaal-economische ontwikkeling.

Jacob Catsstraat voor en na herinrichting openbare ruimte

Samenvatting analyse sociaal-economische ontwikkeling

In Hilversum maakt ruim 1 van de 5 huishoudens (9.000) gebruik van een voorziening vanuit de Participatiewet, de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) of de Jeugdwet (enkelvoudige ondersteuning). In Hilversum hebben daarnaast bijna 900 huishoudens een combinatie van voorzieningen uit deze drie wetten (bron: Peiljaar 2021 voor Hilversumse cijfers over voorzieningengebruik). Iedere wijk en buurt heeft een eigen samenstelling en identiteit, en eigen behoeften en knelpunten.

Een aantal wijken en buurten staat er in meerdere opzichten goed voor. Tegelijk zie we in sommige wijken steeds meer inwoners die er op meerdere leefgebieden minder goed voor staan. Bij deze Hilversummers komt vaak veel samen: een onzeker en laag inkomen en een slechtere gezondheid. De veiligheid en de verbinding tussen inwoners staan in deze wijken eerder onder druk. De woningen in die wijken zijn van mindere kwaliteit. Dat is vooral zo in wijken en buurten met veel sociale huurwoningen. Juist daar zullen de komende jaren statushouders gaan wonen en inwoners die bij het zelfstandig wonen begeleiding nodig hebben.

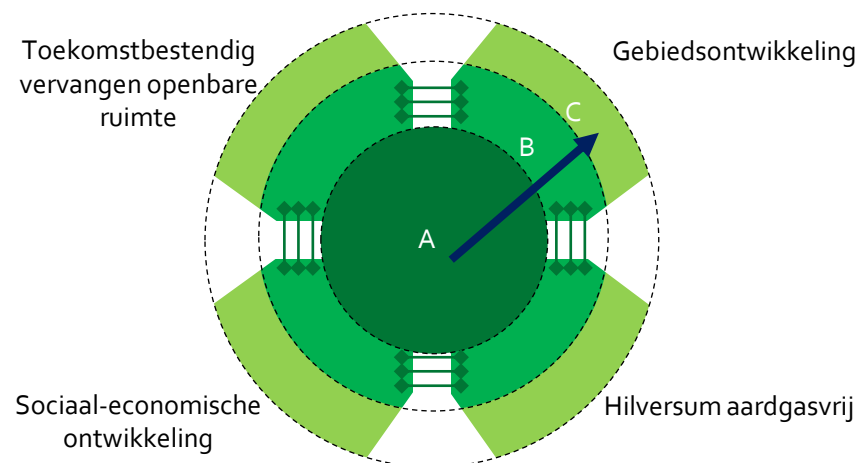
5.2 Stedelijk programmeren met gebiedsgerichte aanpak

Vanuit het streven om de ambities en opgaven met zo min mogelijk overlast voor de leefbaarheid en toegankelijkheid van Hilversum te realiseren streven we waar mogelijk naar een integrale aanpak in de openbare ruimte. Dit moet in de programmering en planning tot uitdrukking komen. In het schema is weergegeven welke werkwijze we willen volgen bij de programmering en planning van de activiteiten.

De uitwerking van een integrale aanpak van de openbare ruimte vraagt om een combinatie van stedelijk programmeren en plannen en een gebiedsgerichte aanpak.

In de Omgevingsvisie is opgenomen dat we gaan werken met gebiedsagenda's voor de uitvoering. Het is evident dat de openbare ruimte en de opgaven die we daarin hebben deel uitmaken van de gebiedsagenda's. Tegelijkertijd moeten we de aanpak van de openbare ruimte vanuit een stedelijk perspectief blijven beschouwen, omdat de openbare ruimte en daarin ondergebrachte nutsvoorzieningen systemen en netwerken kennen die boven het niveau van de gebieden uitstijgen.

Om tot een uitvoerbaar meerjarig investeringsprogramma voor de openbare ruimte te komen, zullen we door verschillende lenzen naar de programmering en planning van de opgaven moeten kijken. Naast de inhoudelijke opgaven zijn dat het geld dat kan worden ingezet voor het realiseren van de opgaven en de uitvoerbaarheid van het werk.

Werkwijze in programmering

- A:** Is een integrale aanpak nodig en mogelijk?
 - Kunnen we samenhang brengen in keuzes en prioriteitstelling?
 - Kunnen we scope, middelen en tijd van opgaven verbinden?
- B:** Zo nee, zijn er verbindingen mogelijk tussen opgaven?
- C:** Zo nee, aanpak vanuit een enkele opgave kan!

Geld

Niet voor alle opgaven beschikken wij over de middelen. Soms beschikken andere partijen over de middelen, zoals bijvoorbeeld voor de verzware van het elektranet. Daarnaast zijn er opgaven waarvoor nog geen middelen beschikbaar zijn gemaakt. Dat is een gegeven waarmee we moeten werken. Temeer, omdat de financiële draagkracht van onze gemeente grenzen heeft.

Voor de vervangingsopgave (eerste leidende principe) hebben we als gemeente jaarlijks een budget in de begroting. Voor gebiedsontwikkelingen is financiering via een grondexploitatie mogelijk. Voor andere opgaven zijn we afhankelijk van de inzet en middelen van derden. Goede afspraken met de betrokken partijen over hun inzet van middelen zijn nodig voor een solide programmering en planning.

Wat al gebeurt is dat de gemeente en de nutsbedrijven afstemming hebben over de programmering en planning van de investeringen in de openbare ruimte en de investeringen aan kabels en leidingen. Daarbij zijn we steeds op zoek naar de mogelijkheden om werk met werk te maken. Wat we ons daarbij moeten realiseren is dat het verbinden van meerdere opgaven in een project in de meeste gevallen leidt tot een hogere investeringssom voor de betrokken partijen.

Die meerkosten in de investeringssom kunnen het gevolg zijn van:

- ❑ Sub optimalisatie in het moment waarop wij investeren, om mee te gaan in de investering van een andere partij;
- ❑ Toenemende complexiteit in voorbereiding en uitvoering, omdat meerdere partijen en belangen betrokken zijn;
- ❑ Noodzaak om in het werk voorzieningen te treffen voor de vervolgwerkzaamheden van een andere partij.

Per project zullen eventuele meerkosten op het geëigende moment in de besluitvorming over de financiering van een project moeten worden betrokken. Kosten kunnen dan ook een overweging zijn om het niet te doen.

Uitvoerbaarheid

Naast beschikbaarheid van budgetten speelt ook mee of de ingrepen in de openbare ruimte door de stad en door de organisatie kunnen worden gedragen. Beiden stellen grenzen aan wat uitvoerbaar is in een periode. Voor de draagkracht van de stad gaat het erom dat de leefbaarheid en bereikbaarheid van de stad niet onnodig mag lijden onder werkzaamheden in de openbare ruimte. Dit vraagt om een zorgvuldige bewaking van de uitvoeringslogistiek.

De gemeentelijke organisatie en de uitvoeringsorganisaties in de markt moeten ook voldoende capaciteit hebben om het werk te kunnen uitvoeren. Een belangrijke notie is dat we ons moeten realiseren dat het Rijk, twaalf provincies, 21 waterschappen en 341 gemeenten gelijktijdig met ons werken aan dezelfde soort opgaven in het ruimtelijk domein. Samen vissen we in dezelfde vijvers voor personeel, uitvoerende partijen en materialen om het werk te kunnen doen. Om een goed beroep te kunnen doen op de markt is het nodig om inzicht te hebben in wat we jaarlijks kunnen omzetten aan investeringen in de openbare ruimte.

Bij de uitvoerbaarheid gaat het ook over de doorlooptijden van projecten. Voor projecten in de openbare ruimte hebben we een bouwproces van initiatief tot overdracht. Wanneer een initiatief voor een project is opgenomen in het investeringsprogramma moet het nog worden gestart. Van start initiatief tot de overdracht van een project in beheer heeft een project een doorlooptijd van minimaal 3 jaar. Dit betekent dat om jaarlijks 6,5 kilometer rioolvervang uit te kunnen voeren we jaarlijks ook 13 kilometer rioolvervang in voorbereiding hebben. En om in 27 straten het elektranet te verzwaren moeten er jaarlijks 54 straten in voorbereiding zijn. Dit is een omvangrijke opgave die veel vraagt van de organisatie, de uitvoeringsorganisaties in de markt en de samenleving.

De doorlooptijd van projecten neemt toe als de complexiteit van een project toeneemt door meerdere opgaven, belangen en betrokken partijen. Om de voortgang van werkzaamheden te borgen betekent het dat we meer werken in voorbereiding moeten nemen. De uitvoeringspraktijk nu is dat de realisatie veelal achterblijft bij de voornemens.

Meerjarig investeringsprogramma

Samenvattend betekent het dat we in een jaarlijks te actualiseren meerjarig investeringsprogramma voor de openbare ruimte:

1. Voor de korte termijn (1 – 4 jaar), middellange termijn (5 – 10 jaar) en lange termijn (> 10 jaar) zicht geven op de planning en middelen voor projecten en de programmering van opgaven in de stad;
2. Steeds schakelen tussen wat er gebiedsgericht nodig is en stedelijk mogelijk is;
3. Budgetten voor investeringen waar dat mogelijk en nodig is bundelen in integrale projecten;
4. Afspraken hebben met betrokken partners over de programmering en planning voor investeringen in de stad en de bijdragen die we met elkaar doen aan gezamenlijke investeringen;
5. Wendbaarheid en flexibiliteit organiseren zodat de organisatie kan inspelen op ontwikkelingen, kansen en knelpunten die zich onherroepelijk gaan voordoen bij de realisatie van onze ambities in de openbare ruimte.

Bouwproces

6 maanden

Dit neemt toe bij meerdere betrokken partijen

- Haalbaarheidstoets
- Kredietaanvraag
- Projectopdracht
- Intentie-overeenkomst bij externe partijen

Startbesluit

Minimaal 3 tot 6 maanden.

Dit neemt toe als een project complexer wordt met meerdere opgaven en meerdere betrokken partijen

- Participatie
- Projectplan
- Nota van uitgangspunten / Schetsontwerp
- Projectgebonden programma van eisen
- Anterieure overeenkomst bij gebiedsontwikkeling

Investeringsbesluit

12 maanden tot start realisatie

- Participatie
- Voorlopig ontwerp
- Definitief ontwerp
- Technisch ontwerp
- Beheerplan
- Bestek

Uitvoeringsbesluit

12 – 18 maanden

Dit neemt toe als werkzaamheden volgtijdelijk moeten

- Aanbesteding en gunning
- Uitvoering
- Onderhoudstermijnen
- Overdracht

Overdracht

5.3 Integrale uitvoering is ingewikkeld

Bij de samenwerking moeten we rekening houden met de uitvoeringslogistiek van werken in de openbare ruimte. Want als de plannen gemaakt zijn en de schop de grond in gaat, willen we dat dit bij voorkeur zo efficiënt mogelijk en in één keer goed doen om de overlast voor inwoners zo beperkt mogelijk te houden. Dat geldt voor inwoners in de straat waar de werkzaamheden plaatsvinden, maar uiteraard ook breder voor de inwoners in de buurten, wijken en de hele stad die zich door de stad verplaatsen. Voor een woonstraat is de invloedsfeer veelal alleen de straat zelf en de omliggende buurt. Voor de ring is de invloedsfeer al snel een deel van de stad.

Zo beperkt mogelijke overlast betekent sowieso dat we met elkaar hinder moeten accepteren. Afhankelijk van de aard, omvang en complexiteit van een werk heeft die hinder een langere doorlooptijd en een grotere invloedsfeer.

Een gemeentelijk opslagdepot helpt om overlast te verminderen

Een aandachtspunt in de uitvoering is de opslag van materialen. Als gemeente beschikken we niet over een opslagdepot. Daarom worden materialen nu vaak langdurig in plantsoenen nabij de werken opgeslagen. Naast de schade die dit aanbrengt aan de plantsoenen, veroorzaakt dit langdurige overlast voor de omwonenden.

Een gemeentelijk opslagdepot draagt ook hier enorm bij aan een efficiëntere manier van werken bij het inrichten en beheren van de openbare ruimte, waarbij we de leefbaarheid in de stad minder verstoren.

Materiaalopslag in een plantsoen

Uitvoeringslogistiek bepaalt doorlooptijd van uitvoering

Om richting te kunnen geven aan welke hinder we acceptabel vinden is het goed om een notie te hebben van de uitvoeringslogistiek van een werk.

Waar in de programmering en planning integraal projecten kunnen worden gesmeed is het integraal werken in de voorbereiding en uitvoering van een project een stuk weerbarstiger. In de voorbereiding en uitvoering krijgen we te maken met een bepaalde volgorde waar we niet van kunnen afwijken, uitvoeringsvoorwaarden die de verschillende betrokken partijen hebben en werkwijzen van verschillende betrokken partijen die niet altijd op elkaar aansluiten.

Uitvoeringslogistiek

Aan de hand van een projectvoorbeeld schetsen we de aanpak, de volgorde der dingen en de aandachtspunten.

In het project combineren we een rioolvervanging met de herinrichting van een straat en een netverzwaring door aanleg van een middenspanningsnet met een middenspanningsruimte. In de straat is sprake van een brossse gasleiding een de bodemkwaliteitsklasse is industrie, hetgeen niet aansluit bij de woonfunctie van het gebied.

De gemeente, Liander en Vitens werken samen in een bouwteam en zorgen voor een gezamenlijk plan. In de uitvoering kunnen we minder goed gezamenlijk verder, omdat de uitgangspunten voor uitvoering verschillen. Als gemeente werken we in tracé's van 80 meter aan de rioolvervanging en herinrichting van de openbare ruimte. Liander moet een kabel in een keer uitleggen over de volle lengte van een straat.

Bij de uitvoering houden we rekening met:

- Bereikbaarheid van alle percelen en parkeren van auto's. Daarbij heeft vrijwel elke straat in Hilversum wel een of meerdere bedrijven of instellingen die altijd bereikbaar moeten zijn
- Eis Brandweer / Ambulance is maximale open te breken weggedeelte is 80 meter weg naar een perceel, waarbij 1 zijde altijd begaanbaar moet zijn.
- Coördinatie van ARBO-plan in verband met meerdere uitvoerende partijen.

Na voorbereiding ziet de uitvoeringsvolgorde er daarmee als volgt uit:

Activiteit	Toelichting
1. Sanering brossse leidingen	Sanering brossse leidingen gebeurt altijd vooruitlopend op andere grondroerende activiteiten in verband met explosiegevaar.
2. Sanering grond	Sanering van grond vindt plaats voor uitvoering werk om onveilige werksituaties te voorkomen.
3. Uitvoeren vervanging riolering in trajecten van 80 tot 160 meter met aanleg mantelbuizen voor uitvoering van de netverzwaring	Bij de uitvoering van werken in woonstraten moeten we voldoen aan de bereikbaarheidseisen van brandweer en ambulance. Deze is gesteld op 80 meter van aanrijplek op de weg naar de ingang van het verst gelegen woonperceel. Als benadering van twee zijden mogelijk is, kan de tracélengte worden opgerekt tot 160 meter. Om na herinrichting van de openbare ruimte te voorkomen dat de weg nog een keer moet worden opengebroken voor de netverzwaring worden mantelbuizen aangebracht.
4. Herinrichting openbare ruimte openbare ruimte.	Na de rioolvervanging wordt de openbare ruimte heringericht. Daarbij wordt rekening gehouden met de werkzaamheden voor de netverzwaring.
5. Uitvoering netverzwaring over de volle lengte van een straat en plaatsing middenspanningsruimtes.	Het leggen van elektrakabels gebeurt in volle straatlengtes. Daarnaast worden de middenspanningsruimten geplaatst.
6 Afronding herinrichting openbare ruimte.	Na het leggen van de elektrakabels en de plaatsing van middenspanningsruimten wordt de herinrichting afgerond.

Vanuit de optelsom van de omvang van de opgaven, de beperkingen in middelen en uitvoerbaarheid, de doorlooptijden van projecten, de volgordelijkheid van de uitvoering van werken is het goed om ambitieus te zijn in wat we willen realiseren in de stad en tegelijk realistisch te blijven over wat we kunnen uitvoeren. Door dat in balans te houden kunnen we bouwen aan een toekomstbestendige openbare ruimte voor Hilversum.

5.4 Aanpak beweeg-, speel- en ontmoetingsplekken

De vervanging van speelplekken maakt deel uit van de beheeraanpak. Om speelplekken om te vormen naar gecombineerde beweeg-, speel en ontmoetingsplekken gaan we de vervangingsmomenten benutten om bestaande plekken om te vormen.

In gesprek met kinderen in de Kinderraad op 20 september 2023 en tijdens een werksessie op het A. Roland Holstcollege op 27 september 2023 en 4 oktober 2023 is in beeld gebracht wat kinderen belangrijk vinden voor de ideale beweeg-, speel- en ontmoetingsplek. Een verslag met de gemaakte collages is beschikbaar in bijlage 2 Participatie. Vanuit deze werksessies hebben we een aantal speelregels opgemaakt voor het inrichten en beheren van beweeg-, speel- en ontmoetingsplekken

Samen het nieuwe Jac. P. Thijsseplein ontwerpen en gebruiken

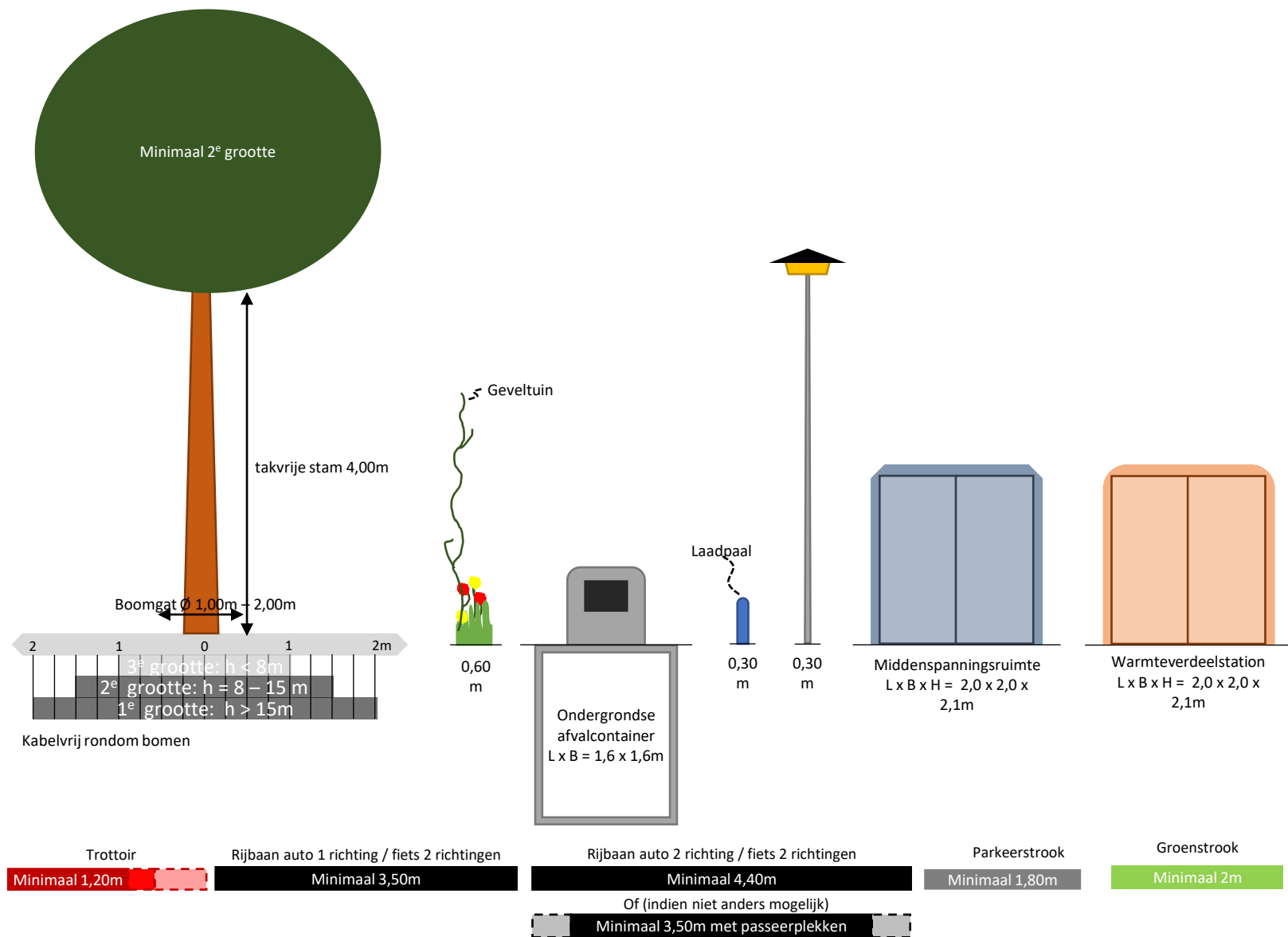

Twee collages A. Roland Holstcollege voor de ideale beweeg-, speel- en ontmoetingsplek

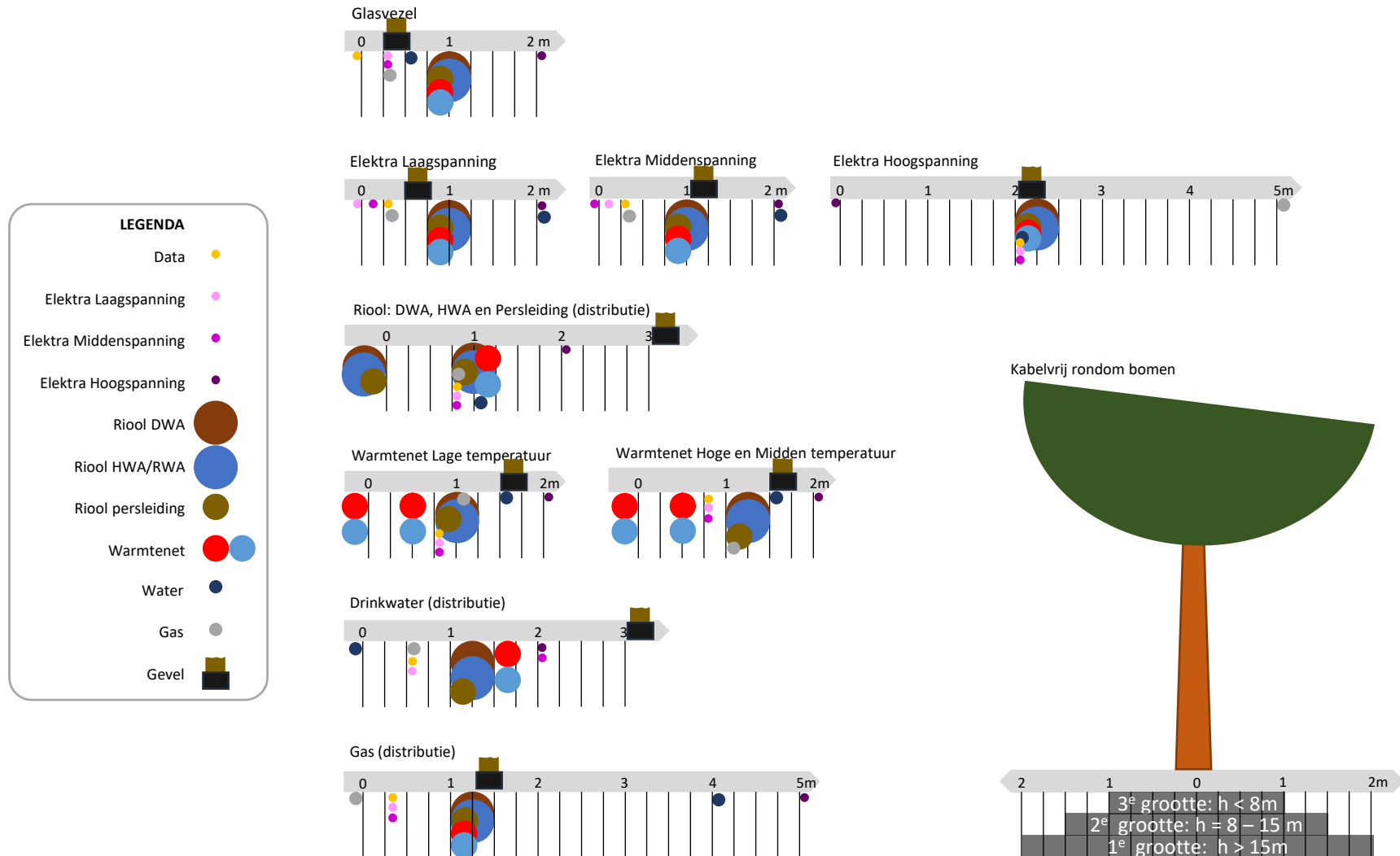
Tien speelregels voor beweeg-, speel- en ontmoetingsplekken:

1. Zijn van de buurt, doordat de gebruikers zijn betrokken bij inrichting en het beheer;
2. Zijn toegankelijk en bereikbaar voor iedereen van 0 tot 99;
3. Zijn niet alleen plekken in de stad, maar ook routes door de stad;
4. Zijn veilig te bereiken;
5. Zijn schoon, heel en veilig;
6. Zijn verbonden met buurthuizen voor gecoördineerd sport- en spelaanbod en veiligheid;
7. Bieden ruimte voor ontspanning en buurtevenementen;
8. Delen de ruimte met natuur en water;
9. Bevatten naast natuurlijke spelaanleidingen ook formele speeltoestellen;
10. Hebben drinkwatervoorziening en ruimte voor het aanbieden van versnaperingen.

Bijlage 1 Maatvoering en afstanden in de openbare ruimte

(wens)Afstanden tussen kabels en leidingen, afstanden tot de gevel en kabelvrije zone bij bomen

N.B.: De afstanden tussen kabels en leidingen hebben verschillende achtergronden:

- Onderlinge beïnvloeding. Dit is in normen voor kabels en leidingen geborgd. Bijvoorbeeld afstanden drinkwater en warmtenet. Risico voor legionella
- Veiligheid. Dit is in normen voor kabels en leidingen geborgd. Bijvoorbeeld elektra en gas
- Graafwerk bij werkzaamheden aan kabels en leidingen. Dit zijn wensafstanden vanuit de beheerders/eigenaren van de kabels en leidingen

Bijlage 2

Verslag participatie

In het proces van de Omgevingsvisie heeft uitvoering participatie plaatsgevonden. In het proces van de Visie openbare ruimte hebben we daar gebruik van gemaakt en daarop doorgepakt. Daarbij hebben we met de (concept) Visie openbare ruimte hebben we een aantal specifieke doelgroepen betrokken. Dit betrof bijvoorbeeld onze jeugd (daar bouwen we voor) in de vorm van de Kinderraad en een praktische sessie op het A. Roland Holst college. Ook hebben we een collegiale toets gedaan door in gesprek te gaan met de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit en Monumenten, het Platform Chronisch Zieken en Gehandicapten en verschillende nutsbedrijven. Zie ook de bijlage waarin een korte notitie is opgenomen over deze sessies.

Kinderraad

Op 20 september hebben we met de kinderraad gesproken over de ideale speel-, beweeg-, ontmoetingsplek. Allereerst is het goed om te vermelden dat het indrukwekkend is om te zien hoe snel de kinderen in staat zijn om te benomen wat zij belangrijk vinden.

- Meer ruimte voor groen, sporten in het groen, gezonde zuurstof door groen;
- Houd bij de openbare ruimte en speelplekken in het bijzonder rekening met het gebruik en toegankelijkheid voor gehandicapten.
- Zorg voor meervoudig gebruik, geschikt voor meerdere sporten;
- Liever een groene ondergrond dan veel verharding, ook ivm het risico op verwondingen bij vallen;
- Speelplekken moeten geschikt zijn voor meerdere leeftijden kinderen;
- Enkele suggesties speelinstrumenten: hamsterrad, meerdere schommels tegelijk, grotere doeltjes (ipv kleine);
- Maak ballenvangers niet te laag;
- Sport en spel proberen te combineren, of beide aanbieden;

Gevraagd naar de wens voor natuurlijk spelen of meer spelen in plantsoenen en groenstroken met speelaanleidingen, zoals boomstammen, reageerden de kinderen als volgt:

- Veldjes zijn prima, maar ook behoefte aan speelplaatsen;
- Boomstammen alleen zijn vrij saai, combineer bv met waterspeelplek;
- Probeer ook hier een multisportveld te creëren.
- Probleem is hoe deze speelplekken vrij te houden van hondenpoep;
- Trampoline in het groen zou geweldig zijn;

A. Roland Holstcollege

27 september en 3 oktober hebben we in samenwerking met de stichting Omgevingseducatie en het Dudokcentrum een werksessie gedaan met leerlingen uit VWO 2 van het A. Roland Holstcollege. In deze werksessie hebben de leerlingen in groepjes moodboards gemaakt voor de ideale speel-, beweeg-, ontmoetingsplek. Dit heeft zeven mooie posters opgeleverd die verkleind zijn ingevoegd.

Collegiale Toets

We hebben verschillende (nuts)partijen uitgenodigd voor een toelichtend gesprek over de visie openbare ruimte. Uiteindelijk hebben we een bijeenkomst gehad met Liander, Vitens en de Regio Gooi en Vechtstreek.

- ☐ Men was enthousiast over de gebiedsgerichte aanpak waarbij duidelijk prioriteiten gesteld worden.
- ☐ Er kwam naar voren dat met name het integraal werken met verschillende partijen steeds belangrijker wordt. Hiervoor kunnen we meer informatie met elkaar gaan delen, al dan niet via een platform/signaalkaart waarop we meekoppelkansen laten zien.
Met Liander vindt deze uitwisseling plaats in het kader van het verzwaren van het elektriciteitsnet en de plaatsing van zogenoemde middenspanningsruimten. Liander heeft hierbij haar opgave goed in beeld. Voor de verdere aanpak kan de Gemeente Hilversum bijvoorbeeld werken met een beslisboom die kan worden opgenomen in het handboek. Eventueel kan in die beslisboom een variatie worden gemaakt afhankelijk van de prioritering van de gebiedsgerichte aanpak die per locatie kan verschillen.
- ☐ Bij het principe “als het niet kan zoals het moet, moet het zoals het kan” hebben we gesproken over de minimale afstanden die tussen kabels en leidingen moet worden aangehouden. Omdat de ruimte soms zal knellen, moeten we hier creatief mee omgaan. Aan veiligheid wordt echter nooit afgedaan.
- ☐ In het kader van de ondergronds benodigde ruimte hebben we gesproken over afvalcontainers en zwerfafval. De nadere uitwerking van het onderdeel afval zal verder worden opgepakt in het handboek.
- ☐ Partijen ontvangen graag de uiteindelijke visie

Platform Chronisch Zieken & Gehandicapten

We hebben gesproken over met name de paragraaf inclusiviteit en toegankelijkheid. Het is goed om de bestaande kwaliteiten op dit vlak zeker te behouden en in nieuwe situaties te verbeteren. Overigens hoeft niet alles toegankelijk te zijn, het is een utopie om dat te willen realiseren. We moeten ons realiseren dat het gaat om een goede mix. Soms/vaak is daarbij maatwerk (bv naar aanleiding van participatie) het beste. We moeten ons bewust zijn dat mensen met een beperking (financieel) kwetsbaar zijn en vooral bezig zijn met overleven. Het is belangrijk dat op het netvlies te houden.

Tot slot hebben we gesproken over communicatie voor- of nadat de visie is vastgesteld als voorbereiding voor inwoners. Echter dit is een complexe opgave. Natuurlijk volgt deze visie op de Ontwerp omgevingsvisie en bovendien is het niet altijd relevant wanneer straten voorlopig niet aan vervanging toe zijn.

Met de commissie ontstond een geanimeerd gesprek tussen vakspecialisten, een informeel adviesgesprek. Naast deze beknopte weergave van het gesprek hebben we een uitvoerig advies ontvangen. Het gesprek hebben we gevoerd na een uiteenzetting van het proces hoe we de visie zijn gaan opbouwen. Vervolgens hebben we een voorbeeldcasus besproken, waarbij na herinrichting diverse knelpunten helder in beeld kwamen. De wens voor een dubbele bommenrij en tegelijkertijd de wens voor een lage temperatuur warmtenet, de wens voor een extra traforuimte etc.

Gesproken is over een nadere onderbouwing van alle informatie in de visie (met name het kaartmateriaal), het duidelijker en scherper positioneren van de opgaven en visie daarvan (onderbouwing draagt uiteindelijk bij aan het uitleggen van de urgentie). Er is veel onderbouwend materiaal beschikbaar, wanneer we dit allemaal opnemen, komt het de leesbaarheid niet ten goede en wordt de visie (te) omvangrijk.

Ook is gesproken over hoe te acteren op basis van de kaarten met knelpunten en in hoeverre opgaven vrijblijvend opgepakt worden. Met andere woorden, de positionering van de visie en eventueel handboek en de hierin is van vitaal belang voor het succes ervan.

Er wordt veel verwezen naar de Omgevingsvisie, maar daar wordt nog aan gewerkt. Het is belangrijk om beide stukken optimaal naar elkaar te laten verwijzen en laten samenvallen. Tot slot heeft de commissie geadviseerd om uitspraken te doen over een eindbeeld van de totale openbare ruimte (ga versnippering tegen) in de stad.